

Fig. 1. Kirken set fra nord. Foto Inger Marie Helgasdatter Mulvad 2021. – *The church seen from the north.*

KOLLERUP KIRKE

TØRRILD HERRED

Sognet (»Koldorph«) nævnes første gang 1329, da to gårde i den forsvundne landsby Hesselvrå indgik i det gods, hvormed drost Lars Jonsen (Laurens Jensen) oprettede Ribe Domkapitels 22. præbende.¹ I Ribe Oldemoders kirkeliste fra o. 1376–89 indgik kirken med en afgift på 4 skilling sterling.² Ved landehjælpen 1524–26 bidrog den med 9 mark (jf. s. 1016). Kirken var ifølge oplysninger fra 1700-tallet indviet til Skt. Nikolaj (*værnehelgen*).³

I det mindste siden reformationen har sognet haft Vindelev (Nørvang Hrd.) som *anneks* (s. 2241). Det overgik 1922 fra Ribe til det nyoprettede Haderslev Stift.

De første mange år efter reformationen var kirken i kongens eje, men den må formodentlig være solgt til en af sognets hovedgårde, Skovgård, der 1616 blev købt af Gert Rantzau og siden indgik i Rantzaufamiliens godsimperium med hovedsæde i Løvenholm (Sønderhald Hrd., Randers Amt). Ejerne af Skovgård havde

også kaldsret til kirken.⁴ Kirken var stadig kongelig 1620,⁵ men enkelte udgiftsposter fra 1648–49, 1654, 1655 og 1664 (klokkestreng, ligbåre, kvindestole) i Skovgårds bevarede regnskab antyder, at kirken er erhvervet mellem 1620 og 1648.⁶

Kongen inddrog 1726 Løvenholm med Skovgård som hjemfalden len, og 1727 er kirken lagt under Koldinghus.⁷ Den blev siden solgt til Rasmus Stæhr på Rugballegård, Hover Sogn.⁸ 1743 var den overgået til kaptajn Baltzer Gebhardt de Linde på Skovgård.⁸ Enken, Wilhelmine Fredericia von Heinson, solgte 1766 kirken til Hans Erik Saabye på Brandbjerg,⁹ og med gården solgtes den sammen med kirkerne i Vindelev og Grejs til løjtnant Niels von Jermiin, i forbindelse med dennes køb af Brandbjerg (jf. s. 2241 og 2088).¹⁰ 1786 kom den til dennes svoger, oberstløjtnant Jørgen von Brockdorff og efter 1805 til enken, Gertrud Magdalene Jermiin, der endnu ejede den 1808.¹¹ Senest 1811 var den blevet købt af to sognemænd, og den ene halvdel var 1821

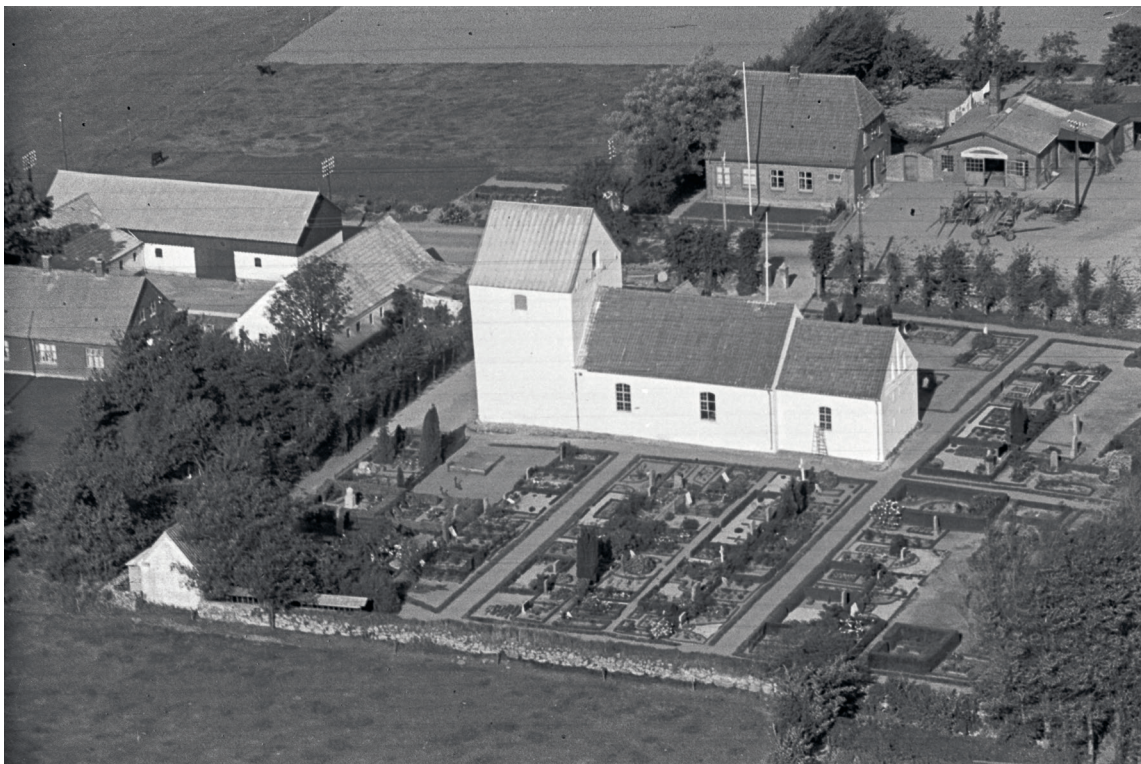

Fig. 2. Luftfoto af kirken set fra sydøst. Foto o. 1950. I KB. – Aerial photo of the church seen from the south east.

overgået til en del af sognets beboere, mens den anden halvdel 1824 tilhørte to udensogns ejere.¹² Sognets beboere var ejere 1854;¹³ og 1930 overgik den til *selveje*.¹⁴

Kirkegods. 1620 ejede kirken tre tofter og et stykke jord som alle brugtes af præsten, de to tofter til vin og brød.¹⁵ Præsten brugte 1767 stadig to tofter for vin og brød, de kaldtes da for den store og lille Kirketoft.¹⁶

Præsteforhold og krigsuroligheder m.v. Christian III mageskiftede 1543 Kollerup Præstegård til Peder Juel til Brandbjerg til gengæld for en anden gård i sognet (jf. også ndf.).¹⁷ I Christian IV's senere regeringsår pågik en rangstridighed i forbindelse med hvem blandt sognets notabiliteter, der havde forret til at omtales tidligst i kirkebønnen. Striden implicerede Christian Rantzau til Skovgård og Peder Bille, der 1636–39 ejede Brandbjerg. Sidstnævnte hævdede, at han både var ældre og fornemmere gift.¹⁸

Under 'fjendernes tid i landet', dvs. under Karl Gustav-krigene (1657–60), blev tre kvindestole nedbrudt; disse blev dog fornyet 1664 (s. 3243).¹⁹

Fig. 3. Udsnit af matrikelkort over Kollerup og Lurrebyers jorder. 1:10.000. Målt og inddelt af U. P. Haahr, 1821. Tegnet af Freerk Oldenburger 2021. – Section of cadastral map of Kollerup and Lurreby lands.

Sognet ligger umiddelbart nordøst for Jelling. Mod syd afgrænses det højtliggende, overvejende lerede terræn af en dyb dalkløft med Hørup Bæk. Mod øst er det småkuperet, mens det mod vest er mere jævnt.

I matriklen fra 1688 bestod sognet af 20 gårde og fem huse, og den dyrkede jord blev vurderet til godt 122 tdr. hartkorn, hvoraf lidt under en tredjedel lå under hovedgårdene Brandbjerg og Skovgård.²⁰ 1801 var der 243 indbyggere i sognet, og dette tal var 1901 steget til 465, i 1955 til 537, hvorefter det 2020 er faldet til 456.²¹

Præstegården har siden 1543 ligget knapt 800 m nordøst for kirken. Indtil da lå den straks østen for kirken i Kirkeby, nu kaldet Lureby, men på det tidspunkt skete der et mageskifte mellem kongen og Peder Juel til Brandbjerg.²²

Kirken ligger centralt i sognet. Den er rejst på et terræn, der skråner svagt mod sydøst.

Kirkegården måler knap 60×60 m. Der var 1862 kun én sti, der gik fra indgangslågen til våbenhuset. Tidligere var der plantet nogle træer, der dog ikke ville trives.¹⁴ 1863 skulle den drænes og planeres.¹³

Hegningen består af diger af rå og kløvet kamp. Hovedindgangen i nord omfatter en køreport og en ganglåde i jern mellem tre kvadratiske murstenspiller afsluttet af pyramidetoppe formodentlig fra 1900 (fig. 1). Desuden er der en køreport i vest af sortmalet jern mellem jernpiller.

En arkæologisk undersøgelse 2018 afslørede en grøft umiddelbart vest for diget, og sådanne grøfter vides at have udgjort en del af kirkegårdens oprindelige afgrænsning.²³

En port og en stette er omtalt 1617;⁵ 1730 op-sattes en ny port af tømmer, og kirkegårdslågerne blev nævnt.⁷ 1862 var kirkegården hegnet af et dige, der tidligst er omtalt 1814. Indgangen be-

Fig. 4. Kirken set fra østsydøst. Foto C. M. Smidt 1915. – *The church seen from the east-south-east.*

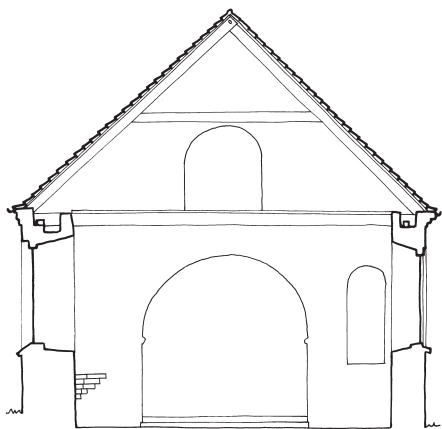

Fig. 5. Tværnit gennem skib set mod øst. 1:150. Målt af Anders C. Christensen og Jakob Kieffer-Olsen, tegnet af Anders C. Christensen 2021. – *Cross-section through the nave, looking east.*

stod da af en dobbelt stakitlåge og en indgangslåge.²⁴

1864 blev indgangsporten udskiftet.²⁵ Nye indgangsporte og låger anskaffedes 1900 og placeredes i nye, murede piller.¹⁴ En låge mod vest er omtalt 1941, og hegningens vest- og nordside blev omsat 1943-44.²⁶ Porten skulle 1959 gøres større.²⁷ Dele af diget blev omsat 2003.²⁸

Bygninger på og ved kirkegården. Et nord-syd-vendt ligkapel med toiletfaciliteter tilbygget mod

vest står i kirkegårdens sydvestlige hjørne. Den tegltækkede murstensbygning fra 1921 er hvidkalket med marksten som sokkel, og der er adgang gennem den nordre gavl.²⁹

Et *sognehus*, indviet 2020, indeholdende mødelokaler, kontorer, toiletter, graverfaciliteter og redskabsrum opførtes vest for kirkegården. Den tegltækkede murstensbygning (arkitektfirmaet Linjen, Horsens) er hvidkalket med grå sokkel.

Et muret *†hus* til brændsel og værktøj, der indtil da havde været placeret i våbenhuset (tårnrummet), blev opført 1904. Det er sandsynligvis det, der 1922 kaldtes et muret nødtørftshus,¹⁴ og som 1944 omtales som en halvtagsbygning med nødtørftsrum liggende på kirkegården til højre for indgangen, hvor det blev anbefalet at flytte det ned ved siden af ligkapellet.²⁸

†Graverfaciliteter og oplagsplads etableredes på en 1997 anskaffet og senere nedrevet naboejendom mod nord på den anden side af vejen.²⁸

BYGNING

Kirken er en romansk frådstensbygning fra o. 1200 bestående af kor og skib. Korets østgavl ombyggedes og prydedes med en fin blændingsgavl i senmiddelalderen. Et vesttårn tilkom i samme periode. Den fik i senmiddelalderen eller renæssancen et nordvendt våbenhus, der blev nedrevet 1870. Et nyt tilkom 1944. Bygningens østende er orienteret knap 15° mod syd.

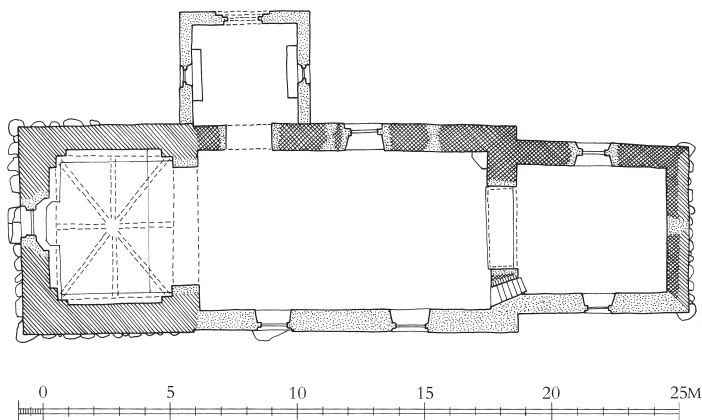

Fig. 6. Grundplan. 1:300. Målt af Carl Hess-Petersen 1949, suppleret af Jakob Kieffer-Olsen og tegnet af Anders C. Christensen 2021. Signaturforklaring s. 9. – *Ground plan. Key on p. 17.*

Fig. 7. Kirken set fra syd. Foto Inger Marie Helgasdatter Mulvad 2021. – *The church seen from the south.*

Kirken står hvidkalket med teglhængte tage på nær tårnet, der er blytækket. Den opleves bedst fra nordøst, hvor korets fine gavl og spor af romanske vinduer i skibet ses.

Plan og proportioner. Kirken er 19,6 m lang, hvoraf skibet udgør knap to tredjedele. Udvendig er koret så godt som kvadratisk, dog er det lidt bredere i vest end i øst. Murtykkelsen er 0,9–1,1 m, og springet mellem kor og skib udgør om-trent halvdelen af murtykkelsen.³⁰

Materiale og teknik. Kirken er rejst uden sokkel, dog udgør rå granit de sekundære nedre partier af murene på nordsiderne. Murene er af frådsten, mens væggene formodentlig er af granit.³¹ Tegl er anvendt ved nyopmuringer til forskellig tid især af korets østgavl og de sydlige mure i kor og skib.

Vinduer og døre. Ingen af de oprindelige vinduer er i brug. Af skibets ses i facaden tilmuringsspor af

to 52 cm brede nordvinduer, hvoraf det østligste måler ca. 100 cm i højden (fig. 8).³²

Placeringen af syddøren afsløres af en bevaret trædesten, mens norddøren er forandret ved en senere ombygning.³³

Indre. Kor og skib står med fladt loft. Korets gulv er hævet to trin over skibets. Den på ukendt tid ombyggede korbues vederlag udgøres af nyere kragbånd.

Af *gavltrekanterne* står korets østre i sin senmiddelalderlige skikkelse, den øvre del i munkesten (28×14×9 cm) i munkeskifte med skarpryggede fuger og den nedre del i en blanding af granit, frådsten og tegl. Gavltrekanter mellem kor og skib er fra nyeste tid. Adgangsvejen fra tårnet til skibets tagrum etableredes 1870.¹⁴

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Korets østgavl blev ombygget i munkesten (jf. ovenfor) med prydet gavltrekanter, fig. 9. Ved gavltrekanterens

Fig. 8. Tilmuringen efter det østligste, romanske vindue i skibets nordmur (s. 3215). Foto Inger Marie Helgasdatter Mulvad 2021. – *The walling up of the eastern Romanesque window in the north wall of the nave.*

fod ses dobbelte savskifter og derover tre stigende, spidsbuede højblændinger flankeret af yderligere dobbelte savskifter. Gavlens nedre partier er om-murede.

Det tre stokværk høje, blytækte *tårn* i vest er kun enkelte centimeter bredere end skibet og står med øst-vest vendte gavle.³⁴ Det er rejst i muren (28×14×8 cm) i munkeskifte over delvis synlige fundamentsten. Teglen suppleres af rå granit, der i facaderne når op til ca. 1,4 m's højde. I væggene mod syd, vest og nord ses granitten i større områder helt op til tagfoden.

Gamle facader er bevaret i nord, og murværket i øst, syd og vest er forsynet med mange, kalkede murankre; i vestre gavltrekan med årstallet »1870«.

Tårnrummet åbner sig mod skibet med en bred og fladbuet arkade fra 1950–51.³⁵ Det dækkes af et otteribbet, kuplet hvælv med retkantede

halvstensribber og med vederlag i væggene (fig. 10). I syd, vest og nord ses svagt spidsbuede helstens skjoldbuer og i vest et fladbuet vindue i et rundbuet spejl.

Det høje mellemstokværk har i nord en fladbuet, falset døråbning (udv. 60×180 cm og indv. 61×188 cm) med et indvendigt stik af bindere og aftrappet loft og gulv. Den udgjorde adgangsvejen til tårnet og derfra gennem en rektantet åbning til kirkens loft, indtil en trappe i våbenhuset blev etableret i sidste halvdel af 2010'erne.

Det muligvis nedskårne (jf. ndf.) klokkestokværk er lavt og har fladbuede, falsede og smigede glamhuller i murene i syd og nord, og i gavltrekanterne i øst og vest sidder fladbuede glamhuller i indvendigt rundbuede spejle.

Tårnet var 1616 teglhængt.⁵ Ved en reparation 1727 stod det med gavle i øst og vest, og dele af murene især mod syd og vest måtte ommures. Taget var tækket med tegl, men synes repareret med bly.⁷ Ved den lejlighed kan tårnet være blevet nedskåret.³⁶

I tårnrummet blev der o. 1788 indrettet et gravkapel for familien von Brockdorff (s. 3255).³⁷ Efterfølgende etableredes en mur med to udskårne døre (jf. dørfløj nr. 2, s. 3247), hvorved tårnrummet aflukkedes fra den øvrige kirke.³⁸

1832 var en betydelig del af sydmuren nedfaldet, og man ansøgte om forandring ved tårnet.³⁹ Det er formodentlig ved den lejlighed, at der opsattes $\uparrow$ bindingsværksgavle i syd og nord.⁴⁰

Funktionen som gravkapel var ophørt 1855, da tårnrummet betegnedes som 'materialhus'.¹³ Et vindue i tårnets vestre side er nævnt første gang 1862.¹⁴

Ved en istandsættelse 1870 blev taget igen vendt med gavle og glamhuller i øst og vest, tækket med bly, og som nævnt årstallet i murankre opsat på vestgavlen. Tårnrummet blev indrettet som våbenhus med adgang gennem en nybrudt $\uparrow$ vestdør, hvis trappesten stadig ses.⁴¹ Det var fortsat aflukket med en skillemur, og der placeredes glas bag udskæringerne i døren til skibet.⁴⁰

Fig. 9. Koret set fra øst (s. 3215). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *The chancel seen from the east.*

De øverste 3-4 m af sydfacaden skulle 1906 ommures og forankres med ankre.⁴² 1939 skulle nordsidens blytag repareres, da det nogle år tidligere var blevet beskadiget i en vinterstorm og efterfølgende repareret med pandeplader.²⁷

Adgangsvejen til kirken blev 1951 forlagt til et nybygget våbenhus (se ndf.), tårnets vestdør tilmuredes, lysindfaldet forøgedes gennem et større vestvindue af træ, glamhuller mod syd og nord isattes, og tårnrummet blev åbnet mod kirkerummet.⁴³

Eftermiddelalderlige tilføjelser og ændringer. En adgangsvej til prædikestolen blev efter reformationen brudt gennem triumfmuren. 1870 blev den tilmuret og en opgang placeret foran triumfmuren, men 1950-51 blev den ældre adgangsvej genåbnet (jf. s. 3220 og 3239).⁴⁴

Det tegltækkede og hvidkalkede *våbenhus* i nord er bygget 1950-51. Adgang gives gennem en dobbeltfalset dør i nord, mens lys kommer gennem to falsede, fladbuede vinduer i langsiderne. En glug giver udluftning af tagrummet. I

Fig. 10. Tårnets hvælv (s. 3216). Foto Inger Marie Helgasdatter Mulvad 2021. – *Tower vault.*

skibets nu genåbnede og udvidede, nordre døråbning indsattes den nævnte dør, der tidligere havde givet adgang til tårnrummet (fig. 45).²⁸

Et formodentligt efterreformatorsk *†våbenhus* i nord er nævnt 1617.⁵ Det stod frem til 1870, da adgangsvejen til kirken blev forlagt til tårnrummet (jf. s. 3217). Våbenhuset blev 1862 beskrevet som en tegltækket, muret bygning, der målte ca. 4,2×3,4×2 m med godt 30 cm tykke mure, med en indadåbnende bræddedør på 195×94 cm og et vindue i træramme i øst.¹⁴

Ved bygningen af det nuværende våbenhus konstateredes det, at forgængerens gulv lå ca. 30 cm under det nuværende, og at rygningen havde ligget ca. 25 cm under skibets nuværende gesims.²⁸

1727 var det dækket af træ grundet mangel på tækkemateriale, men det skulle tækkes med tegl som tidligere.⁷ To nye bænke blev indsat 1730.⁴⁵

Det var 1816 teglhængt og stod uden loft.⁴⁶ Gulvet skulle 1855 repareres og bestå af fliser eller mursten, og endnu eksisterende kampesten skulle fjernes. Det nævnte vindue anbragtes 1857.¹³

Vedligeholdelse og istandsættelse. En større istandsættelse fandt sted efter et syn 1727, hvor prisen i et overslag fra overlandbygmester, den senere kongelige hofbygmester, J. C. Krieger i København vurderedes til over 700 rdl. I skibets søndre mur skulle gamle sten udhugges og nye indsættes, mens kirkens østre gavl og nordre side kunne nøjes med forbedring med en del sten. Tårnets søndre og vestre sider samt østre gavl var brøstfældige, og en del af murene måtte opmures på ny. Tagene over hele kirken skulle fornys eller repareres.⁷

Kirken blev smukt sat i stand af kaptajn Baltzer Gebhardt de Linde på Skovgård i 1740'erne.⁴⁷ En større, både ud- og indvendig istandsættelse fandt

sted 1788 ved oberstløjtnant Jørgen von Brockdorff til Brandbjerg, hvilket omtales på en erindringstavle (jf. s. 3248).⁴⁸ Yderligere reparationer fandt sted 1803-06, og 1816 var den underkastet en hovedreparation.⁴⁹

Efter en større istandsættelse 1870 blev kirken taget i brug igen 8. september dette år. Blandt de væsentligste arbejder var ud over de nævnte på tårnet og nedrivningen af våbenhuset, at kirkens sydmure blev ommuret i små sten, gjort tyndere

Fig. 11. Tårnet set fra nordvest. Foto Inger Marie Helgasdatter Mulvad 2021. – *The tower seen from the north west.*

Fig. 12. Gavltrekanter over korets østmur, set mod øst (s. 3215). Foto Inger Marie Helgasdatter Mulvad 2021. – *The pediment above the east wall of the chancel, looking east.*

(50 cm brede) og forsynet med tre nye vinduer i støbejern, et i koret og to i skibet. I nordmurene indsattes to nye, større støbejernsvinduer, et i koret og et i skibet, i stedet for de ældre, mindre.

En beslutning om en gennemgribende restaurering blev taget 1944, men først gennemført 1950–51 (arkitekt Carl Hess-Petersen, Vejle, efter plan af arkitekt Knud Lehn Petersen, Odense), jf. også fig. 15a–b. Et nyt våbenhus blev bygget i nord, tårnets vestdør tilmuredes, det fik et større vestvindue og to nye glamhuller, muren mellem tårnrum og skib fjernedes, bredden på kor og skibs sydmore blev forøget med én sten, trappen til prædikestolen førtes atter ned i koret, træ erstattede støbejern i kirkens vinduer, gulve i beton erstattedes af teglsten, bjælkeloft opsattes i stedet for et af brædder, orgelpulturet fjernedes, orglet placeredes i tårnrummet, og elektrisk opvarmning blev installeret.⁵⁰

Svamp i træ- og murværk var årsagen til en større reparation 1985, hvor tagværker og bjælkeloft blev udskiftet såvel som store dele af murværket.⁵¹

En indvendig istandsættelse fandt sted 2009 (arkitekt Peter Villadsen, Grindsted). Den omfattede kalkning og reparation af murværket, nyt gulv, nyt varmeanlæg samt dele af inventaret.⁵²

Gulvene består af kvadratiske og diagonalstillede gule teglfliser fra 2009. Under bænke ligger træ. 1862 var de belagt med almindelige mursten frem til knæfaldet, øst herfor af brædder.¹⁴ 1870

Fig. 13–14. 13. Tårnets øverste stokværk set mod øst (s. 3216). 14. Den gamle klokkestol set mod sydvest (s. 3222). Foto Inger Marie Helgasdatter Mulvad 2021. – *13. Top storey of the tower, looking east. 14. The old bell frame, looking south west.*

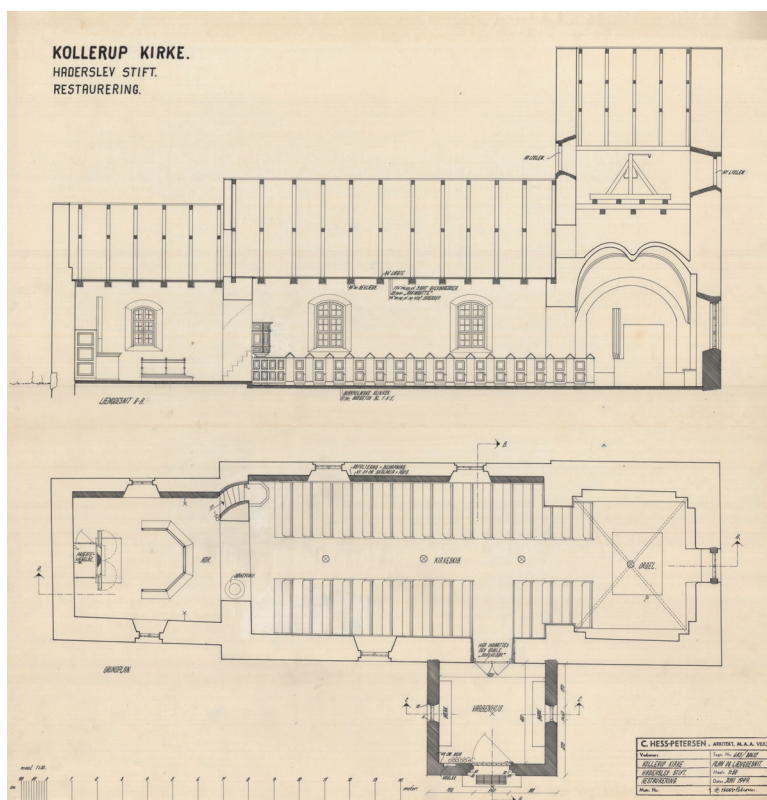

Fig. 15a. Restaureringsprojekt (s. 3220). 1:300. Længdesnit set mod syd og plan. Målt og tegnet af Carl Hess-Petersen 1949. – Restoration project by Carl Hess-Petersen 1949. Longitudinal section looking south and plan.

støbtes gulvene i cement, der 1950–51 erstattedes af mursten.²⁸ Før 1996 havde man lagt lyse, glatte klinker.⁵³

Døre. Skibets dør i nord målte 1862 188×112 cm og åbnede udad.¹⁴ En hævet dør i skibets nordmur gav frem til 1862/1863 adgang til pulpitur nr.1 (s. 3247),

Vinduer. Kirken får sit lys fra fem fladbuede, falsede trævinduer i kor og skib, hvoraf et ses i hver af korets nord- og sydsider, et i skibets nordside og to i dets sydside. Et sjette vindue er indsat i tårnets vestmur i et rundbuet spejl. Alle seks stammer fra 1950–51-restaureringen.²⁸

I skibets sydmur er der i begyndelsen af 1800-tallet omtalt to vinduer.⁵⁴ I 1862 havde koret et vindue i nord og syd, men intet i øst, selvom et sådant som nævnt omtaltes 1859. I skibet var der stadig to i sydmuren, og et i nordsiden erstattede 1862 døråbningen til pulpituret.⁵⁵ Vinduet i

korets nordmur var frem til 1870 mindre end de andre.⁴⁰

Ved restaureringen 1870 placeredes tre rundbuede vinduer i sydsiden, et i koret og to i skibet, og de to nordvinduer blev gjort større.⁴⁰

Loft. Kor og skib står siden restaureringen 1950–51 med bjælkeloft, der blev fornyet 1985.⁵⁶ 1870 beklædtes loftet med brædder, der skulle males i prismatiske kvadrater.¹³

Tagværkerne er af fyr og af typen med et hanebånd uden spærstivere, dog har tårnet to hanebånd, hvoraf enkelte er af eg, samt spærstivere i syd.⁵⁷ Korets og skibets blev udskiftet 1985 efter svampeangreb.²⁸

Klokestol. 1) (Fig. 14) af egetræ, gammel, 5,8×1,28×1,2 m. Den består af to fag i vest, 3,3 m lange, med et 2,5 m støttende haleparti i øst. Bommen har siddet helt i vest. Den er fæstnet mellem bindbjælker, hanebånd og gavlmure og står

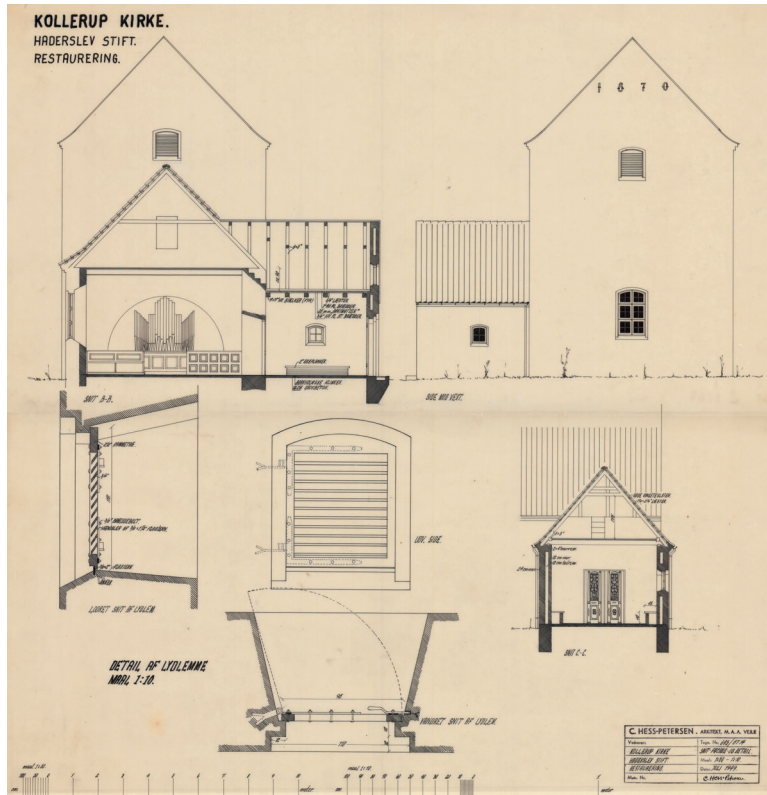

Fig. 15b. Restaureringsprojekt (s. 3220). 1:300. Tværsnit set mod vest, opstalt af vestfacade, tværsnit af våbenhus set mod syd samt detaljer. Målt og tegnet af Carl Hess-Petersen 1949. – Restoration project by Carl Hess-Petersen 1949. Cross-section looking west, elevation of west facade, cross-section of porch looking south and details.

i gavlrummet over øverste stokværk. Før 1870, da tårnets gavle som nævnt blev vendt mod vest og øst, var den tilsvarende placeret i nord.¹⁴ 2) Af fyrretræ, fra 1966,⁵¹ på øverste stokværk.

Tagene er beklædt med røde tegl bortset fra tårnet, der er blytækket. Situationen var omvendt i 1615-16, da kirkens tag betegnedes som blytækket, mens tårnet stod med tegl.⁵

1727 var kor og skib tækket med bly på nær fire fag på skibets søndre side, der stod med tegl. Tårnet stod med tegltag, og det havde også været situationen for våbenhuset, der dog nu havde trætag. Bly og tegl skulle da fornyes.⁷

Et stykke af kirkens søndre side var 1767 stadig tegltækket,⁹ og i begyndelsen af 1800-tallet blev den tegltækkede del angivet som ni fag af skibet, mens også våbenhuset stod med stentag.⁵⁸ 1862 var koret og skibets sydside blytækket, mens

skibets nordside stod med tegl ligesom tårnet og våbenhuset.¹⁴

Ved istandsættelsen 1870 besluttede man at anvende bly på tårnet og lægge 'blå teglsten' på kirken.⁵⁹ Kor og skib fik 1920 nye tegltage;¹⁴ de blev fornyet 1985, da tagværkerne blev udskiftet, og igen 2007.⁴⁹

Opvarmning. Kirken opvarmes af et *elvarmeanlæg* installeret 2009.²⁸ Den ældst kendte opvarmning kom fra en *†kakkelovn* anskaffet i julen 1875, 1902 var der behov for en ny, og 1915 fandt en istandsættelse og omflytning sted.⁶⁰ 1930 fandtes den udelig og en anden (brugt?) anskaffedes.¹⁴ Frem til restaureringen 1950-51 blev kirken opvarmet med en 'grim, gammel magasinovn', der erstattedes af et elektrisk varmekværk fra Hess, Vejle.²⁸

Elektrisk lys må være blevet indlagt inden 1930, da installationen skulle repareres.¹⁴

Fig. 16. Indre set mod øst, o. 1915. Foto i Lokalhitorisk Arkiv i Jelling. – *Interior looking east.*

INVENTAR

Oversigt. Kirkens ældste inventargenstand udgøres af den romanske døbefont, der er tilskrevet den såkaldte Egvadmester, aktiv både i Øst- og Vestjylland. Fra senmiddelalderen, dvs. o. 1520, hidrører fem alterskulpturer fra en $\dagger$ høj- eller sidealtertavle. Disse blev 1951 indsat i en ny altertavle.

Fra 1600- og 1700-tallet er kun bevaret enkelte genstande. Den tidligste er antagelig kirkens $\star(\dagger)$ prædikestol, der skænkedes 1636 af Palle Rodsteen, fra 1639 ejer af Brandbjerg, og hans hustru, Ingeborg Skeel, der var svigerinde til hovedgårdens tidligere ejer, Peder Bille (jf. ovf.). Stolen erstattedes dog 1870 af den nuværende, men enkelte fragmenter af den ældre prædikestol findes på VejleMuseerne. Alterstagerne er fra o. 1650, mens alterkalken, der dog rummer ældre dele, foræredes af kirkens sognepræst, Severin Christian Svenstrup, i 1663. Fra den gennemgribende istandsættelse 1788 af bygningens indre, udført på initiativ af Jørgen von Brockdorff, hidrører en præsterækketavle (nr. 1) og en erindringstavle samt antagelig dørfløj nr. 2 fra førnævntes $\dagger$ slægtsbegravelse i tårnrummet. Hovedparten af inventaret stammer fra 1800- og 1900-tallet; heraf

knytter enkelte sig til kirkens restaureringer i 1870 og 1950-51. I kronologisk rækkefølge skal nævnes følgende: Dåbsfadet (1831), sygesæt (nr. 1) og sognestævnetavle (o. 1850), oblatæske (1862), prædikestol (1870), alterkande (1873), $\dagger$ altermaleri (1883), ske, krucifiks nr. 1 (o. 1900) og klokke (1909), skulptur af Elias Ølsgaard (1912, dog først skænket til kirken 1951), præstetavle nr. 2 (1926), syvstage nr. 1 (1928), dåbskande (1932), alterbord, altertavle, syvstage nr. 2, stolestader og lysekroner (1951), orgel (1953), krucifiks nr. 2 (1957), salmenummertavler, lampetter og lysekrone nr. 3 (1984), kirkeskib (1985) og præstetavle nr. 3 (1992). Nyeste anskaffelse er sygesæt nr. 2 fra 2001, mens en nymontering af et fragment af kirkens $\dagger$ altertæppe (1960-61) er foretaget 2019.

Farvesætning og istandsættelser. Kirken fremtræder med en farvesætning, der blev fastlagt 2009 i forbindelse med den seneste restaurering. Ved denne lejlighed nymalede prædikestol og stolestader i blå og grå nuancer, der kontrasterer med teglrøde hynder på knæfaldet, knæleskamlen og staderne.

Kirken omtales i en synsforretning fra 1727 generelt som brøstfældig. Det gjaldt ikke mindst den midtaldlerlige altertavle »af gamle muunke arbeide«, der

Fig. 17. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Interior looking east.*

var i meget slet tilstand i alle måder, mens fugten, bl.a. på altervæggen, fik kirkens tekstiler til at rådne.⁷ Ifølge provst Lorenz Caspersen Buchholtz' beretning 1767 havde den »ikke noget synderligt mærkværdigt« ud over altersølvet og et par gravskrifter over de to første lutherske præster (jf. s. 3253–55).⁶¹ 1769 karakteriseredes den som indvendig smukt istandsat, hvilket var bekostet af kaptajn Baltzer de Gebhardt Linde til Skovgård (†1747), der også havde finansieret tårnets renovering.⁶² 1788 gennemførte kirkens senere ejer, Jørgen von Brockdorff til Brandbjerg, en omfattende udvendig og indvendig reparation og staffing, hvilket pristest i en erindringstavle eller »Æreminde« (s. 3248) fra dette år med tekst, forfattet af kirkens sognepræst, Peder Müller Grønlund. I denne forbindelse er kirkens tidligere 'rokokoaltertavle' (s. 3232) antagelig anskaffet tillige med dørføj fra von Brockdorffs daværende gravkapel i tårnrummet (s. 3247). 1791 fremhævedes det yderligere, at von Brockdorff 'havde anvendt stor bekostning til kirkens sirat og istandsættelse' med maling indvendig og hovedreparation udvendig, både på tag og mur.⁶³ Den gode vedligeholdelsestand gjaldt fortsat 1797, men 1803 var kirken på ny under reparation. Fra 1805 meldtes den løbende som værende i fortrin-

lig eller 'upåanket' stand, ikke mindst efter fornyede istandsættelser 1807 og 1816. Forfaldet tiltog imidlertid i de følgende år efter de skiftende ændringer af kirkens tilhørsforhold. Navnlig meldtes taget utæt, så det 1822 og endnu 1831 regnede ned over koret og prædikestolen.⁶⁴ 1862 eller 1863 fjernedes det tidligere therskaps-pulpitur (pulpitur nr. 1) for ejerne på Brandbjerg fra nordvæggen og erstattedes af et vindue (s. 3222).

I forbindelse med hovedistandsættelsen 1870, der karakteriseredes som 'smukt og godt udført',¹⁴ omdannedes det tidligere gravkapel til våbenhus og forhal, mens det daværende våbenhus mod nord blev fjernet. Det førstnævnte rum anvendtes tillige som depot for den kasserede prædikestol samt for fem gamle alterbilleder og to tavler, hvoraf de sidste tidligere hang i kirken (erindringstavle og præstetavle nr. 1) (jf. s. 3240, 3226, 3248 og 3247). I koret blev alterbordet gjort lavere og smykkedes med en dug, broderet af præstens hustru, mens man nyanskaffede et halvcirkulært thknæfald og den førnævnte prædikestol, nu med opgang foran triumfvæggen i stedet for gennem en bue i korvæggens sydside. Endelig fornyedes thmandsstolene med en tilhørende knagerække i sydsiden, og en lukket thstol til præsten blev opsat bag korbuen.⁴⁰ 1883 an-

skaffedes en (†)altertavle med kopi af et maleri af Carl Bloch, udført af Nanna Christiane Boisen Jensen som erstatning for en omkring 100 år ældre †rokotavle (†altertavle nr. 2).

1915 opsattes et †pulpitur (nr. 2) i kirkens vestende, hvorpå man placerede †orgel nr. 2. Ved kirkens gennemgribende istandsættelse 1950-51 ved arkitekt Carl Hess-Petersen, Vejle, og Knud Lehn Petersen, Odense (s. 3220), med farvesætning ved Ingolf Røjbak blev de bevarede sengotiske alterfigurer indsat i en ny fløjaltertavle i middelalderstil, alterskranken udskiftedes, en ny opgang til prædikestolen blev etableret og stolestaderne fornyet, ligesom nye lysekroner blev ophængt. Endvidere blev det tidligere orgelpulpitur (nr. 2) fjernet, idet det daværende †orgel nu placeredes på gulvet. Endelig opstilledes Elias Ølsgaards skulptur (s. 3248) midlertidigt i det nye våbenhus, opført 1951. Hele restaureringen blev dog betegnet som 'uheldig og charmeforladt' (Aage Roussell).

Alterbord (jf. fig. 17), 1951, opmuret af frådsten, der udgravedes lokalt i Kærbølling Bakker og huggedes af Vejlefirmaet L. M. Billeschou.⁶⁵ Bordet, 178,5×96,5 cm, 108,5 cm højt og 87 cm fra østmuren, har foroven og forneden udkraget led med skråprofil. På bagsiden er indmuret en pengeboks til kirkens solvtøj.

†*Alterbord*. Det nuværende bord erstattede et ældre, muret bord af sten (antagelig frådsten), omtalt 1862.¹⁴ Bordet blev 1870 gjort lavere i forbindelse med kirkens restaurering.¹⁴ †*Alterbordspaneler*. 1727 beordredes alteret beklædt med brædder.⁷

†*Alterklæder*. Omtalt 1727 som værende 'for-rådneth' som følge af fugt.⁷ 1859 fik kirken et rødt fløjlsklæde med guldkors,¹³ der dog allerede fornyedes 1865.¹³ 1904 anskaffedes et alterklæde af silkefløj, der dækkede alterbordets tre sider; herpå genanvendtes korset fra det ældre klæde.¹⁴ Atter fornyet 1926 sammen med knæleskamlens betræk, da begge dele var 'så stærkt falmede, at de mispryder kirken'.¹⁴

Alterdug, 1951, udført efter design af Tove Andresen, Engelsholm.⁶⁵ Beigefarvet lærred med korsstingsbroderi med kors imellem lodrette stave (eller lys) i hvide, okkerbrune, blå, turkise og lyst olivengrønne farver. †*Alterdug*. 1) 1727 omtales en dug, der anvendtes til zir ved højtider; den var skænket af præstens hustru (Margrethe Pedersdatter Wissing).⁷ 2) En ny alterdug anskaf-

fedes 1827.⁶⁶ 3) 1870 fandtes en tilsvarende, foræret af hustruen til den daværende sognepræst (Hanne Petrine Margrethe Beck).¹⁴

Altertavle (fig. 18-26), 1951, udført efter tegning af Niels J. Termansen i forbindelse med kirkens restaurering og dannet som et alterskab i gotisk stil, hvori er indsat fem figurskulpturer, o. 1520, der tidligere smykkede en fløjaltertavle, måske kirkens oprindelige †høj- ellersidealtertavle, som senere (gen)anvendtes på højalteret.

Alterskabet er opbygget som en trefløjet tavle med midtskab (167×117,5 cm) og to hængslede sidefløje (167×60,5 cm), hver opdelt i to højrektangulære felter. Samtlige krones ligesom midtskabet af forenkledede stavværksbaldakiner, der i sidstnævnte bæres af spinkle, snoede søjler. Fodskamlerne under hvert felt er leddet af konsolknægte. Hele skabet er placeret på en sokkel, der hviler på en lav predella (40×230,5 cm) med konkave sider. Alt står i træets naturlige farve.

Figurskulpturerne, o. 1520, omfatter en større Mariafigur og fire mindre relieffer med scener fra Barndomshistorien; de sidstnævnte beskrives nedenfor i kronologisk rækkefølge fra øvre venstre mod nedre højre hjørne.

1) (Fig. 19), *Maria med barnet*, gengivet som Den apokalyptiske Madonna. 122 cm høj. Den stående Mariafigur, hvis krop beskriver en blød bue mod højre, holder det næsten liggende Jesusbarn i favnen. Hun har langt bølgeskåret hår og bærer en krone, hvis takker er afbrækkede. Ansigtet er ovalt med høj pande og en lille mund. Maria har spinkel overkrop med højtsiddende talje og manieret, langstrakt underkrop og ben. Over en underklædning er hun iklædt en kjole med spids halsudskæring, stramme ærmer, der er opslidset ved albuerne og en folderig nederdel samt en kappe. Under en flig af klædedragten ses måneseglet, hvis venstre spids er knækket af. Desuden skimtes den højre sko. Det nøgne Jesusbarn har kortlokket hår og har at dømme efter mærker på hovedets bagside båret enten en glorie eller en krone. Højre fod er afbrækket. Placeret i midtskabet.

2) (Fig. 20), *Bebudelsen*, ca. 57×49 cm. Scenen er hensat til et interiør, markeret med en bagvæg med loftsgesims og en vægbænk. Maria knæler i

Fig. 18. Altertavle, 1950-51, med indsatte figurskulpturer, o. 1520, fra kirkens tidligere $\dagger$ høj- eller sidealtertavle 2019 (s. 3226). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Altarpiece, 1950-51, with inserted figure sculptures, c. 1520, from the church's earlier $\dagger$ High or side altarpiece, 2019.*

højre side ved en bedepult under en frynseprydet baldakinhimmel og løfter i forundring sin højre hånd (med afbrækkede fingre), mens den venstre, der ligeledes kun er delvist bevaret, hviler på en bog. Klædedragten er som hovedfigurens med stramtsiddende liv med udskåret hals hvorunder en brystdug samt folderig nederdel og kappe. Gabriel bevæger sig ind i rummet fra venstre. De store vinger er foldet bag hans ryg, hovedet har skulderlangt hår, og højre arm, med sekundær underarm, er strakt frem mod Maria; den venstre mangler. Ærkeenglen, der er iklædt messeskjorte, løfter højre ben. Foden er sekundært tilsat. Øverst på nordfløjen.

3) (Fig. 21), *Besøgelsen*. 55×33 cm. Scenen er vist i et eksteriør foran en klippevæg. Maria står til venstre over for Elisabeth. Hun har udslået hår over en kjole og folderig kappe. Højre underarm og hånd mangler; den venstre lægger hun på Elisabeths skulder. Denne løfter sin højre arm; hånden er afbrækket ligesom venstre underarm og hånd. Hun bærer hovedlin med brystklæde og kjole samt folderig kappe. Rundsnuddede sko anes under begge kvinders dragter. Øverst på sydfløjen.

4) (Fig. 22), *Fødslen*. 58×48 cm. Gengivelsen er henlagt til stalden, vist med en kvadermuret bagvæg med et rundbuet vindue og et halvtæg,

Fig. 19–23. Fem figurskulpturer, o. 1520 (jf. fig. 18). 19. Jomfru Maria med barnet (s. 3226). 20. Bebudelsen (s. 3226). 21. Besøgelsen (s. 3227). 22. Fødslen (s. 3227). 23. Kongernes tilbedelse (s. 3230). Foto Arnold Mikkelsen 2020. — *Five figure sculptures, c. 1520 (cf. fig. 18). 19. Virgin and Child. 20. The Annunciation. 21. The Visitation. 22. The Nativity. 23. Adoration of the Magi.*

Fig. 24. Fem figurskulpturer, o. 1520, fra kirkens $\dagger$ høj- eller sidealter (s. 3226). Foto C. M. Smidt 1915. – *Five figure sculptures, c. 1520, from the $\dagger$ High Altar of the church, or a side altar.*

hvorunder oxen og æslet ses. Maria og Josef knæler i forgrunden på hver side af det liggende Jesusbarn, der hviler på en flig af Marias kappe og skærmes af en engel med udbredte vinger. Maria (th.) er vist i bøn (begge hænder mangler), mens Josef med lokket hår, skaldepande og fuldskæg holder et lys i venstre hånd, idet den højre, der formentlig har skærmet kærten, er brækket af. De to dyr i baggrunden mangler horn (oksen) og ører (æslet). Nederst på nordfløjen.

5) (Fig. 23), *Kongernes tilbedelse*. 56×48 cm. Scenen er vist foran stalden. I forgrunden til venstre troner Maria med Jesusbarnet. Hun er iklædt fodlang kjole og har langt udslået hår som på de øvrige relieffer. Det nøgne barn rækker begge arme mod den ældste af De Hellige Tre Konger, der knæler med et firkantet skrin, som han rækker frem med venstre hånd, idet han fatter om barnets arm med højre. Kongen er delvist skaldet og har et kraftigt skæg. Iklædt folderig kåbe med en bred, nedfaldende krave; fødderne er nøgne. Bag ham står de to andre konger, til venstre den næstældste med baret på hovedet, skulderlangt

hår og fuldskæg samt udstyret med lågbeholder på en fod. Yderst til højre er hans yngre ledsager, vist med kort kruset hår og skæglos; under en kappe er han iklædt en kort kofte over stramme hoser med skamkapsel. Han holder i venstre hånd en delvist afknækket genstand på en høj fod, højre underarm og hånd mangler. Yderst til venstre bag Maria ses Josef, stående under staldens halvtag. Nederst på sydfløjen.

Staffering. Samtlige figurer blev afrenset for farve ved restaureringen 1950-51 og fremstår i dag i egetræets naturlige farve. Ved restaureringen påvistes tre farvelag (A-C), hvoraf fragmenter af den ældste og vel oprindelige (C) lå på kridtgrund. Farverne omfattede karnationsfarve, cinoberrødt, vistnok med kraplaklasur (Marias kjole), blå smalte, grønt, brunt og forgyldning eller guldfarvet sølv. Herover var to yngre lag, hvoraf det i 1915 beskrevne (A eller B) omtaltes som en nyere overmaling, hvorunder skimtedes de ældste farver på kridtgrund.⁶⁷

Ikongrafi og stil. De bevarede fragmenter er indgået i en fløjaltertavle, der har været udformet som

Fig. 25. Relieffer af Bebudelsen og Besøgelsen, o. 1520, fra kirkens $\dagger$ høj- eller sidealter (s. 3226). Foto C. M. Smidt 1915. – *Reliefs of the Annunciation and the Visitation, c. 1520, from the $\dagger$ High Altar of the church, or a side altar.*

Fig. 26. Relieffer af Fødslen og Kongernes tilbedelse, o. 1520, fra kirkens $\dagger$ høj- eller sidealter (s. 3226). Foto C. M. Smidt 1915. – *Reliefs of the Nativity and the Adoration of the Magi, c. 1520, from the $\dagger$ High Altar of the church, or a side altar.*

en Mariatavle med den dominerende midtfigur, vist som den apokalyptiske Madonna i centrum, flankeret af fire scener fra Jesu barndomshistorie. Mariabilledet kan have været indsat i en solgissel, måske med repræsentanter for den verdslige og gejstlige magt gengivet nedenfor (jf. Janderup og Darum, jf. *DK Ribe* 1047 og 3042),⁶⁸ eller den kan have været indrammet af en mandorla med apostelfigurer (jf. Skærup Kirke, Holmans Hrd.). Der findes adskillige paralleller til selve tavlens komposition med en stående eller siddende Mariafigur i midtfeltet, kombineret med fire mindre fortællende relieffer fra Barndomshistorien.⁶⁹

Stilistisk har Francis Beckett (1926) karakteriseret de fire relieffer (dog uden omtale af Mariafiguren) som »aabenbart (...) nederlandske«,⁷⁰ mens Sissel F. Plathe og Jens Bruun (2010) tilsvarende knyttede betegnelsen: »nederlandsk/nederrhinsk« til figurskulpturerne, dog uden at uddybe det nærmere.⁷¹

Figurerne er indgået i en Mariatavle, der måske oprindeligt har været placeret på kirkens nordre $\dagger$ sidealter. Siden henflyttet til højalteret (jf. $\dagger$ altertavle nr. 1). Antagelig 1788 erstattet af en 'rokokotavle' ($\dagger$ altertavle nr. 2). De middelalderlige figurer, der 1862 omtaltes som 'nogle udskårne træfigurer uden kunstnerisk værd', fandtes da på loftet, men blev siden flyttet til tårnrummet, der fungerede både som våbenhus og depotrum.¹⁴ 1890 omtalte Uldall således, at »en deel Figurer af Egetræ, som ere Rester af en katholsk Altertavle« var placeret her, opsat på en muret hylde over dørføj nr. 2.⁷² I forbindelse med hovedrestaurationen 1950–51 istandsattes figurerne ved Niels J. Termansen og indsattes i et nyt alterskab, opbygget som en sengotisk fløjaltertavle. Som optakt til kirkens seneste istandsættelse noteredes 2005 et behov for en overfladerensning, ligesom et forslag om en partiel forgyldning og bemaling blev fremført.⁷³ Denne er dog endnu ikke gennemført.

($\dagger$)*Altermaleri* (fig. 27, jf. fig. 16), 1883,¹³ udført af kunsthåndværker og højskolelærer Nanna Christiane Boisen Jensen (1835–94). Olie på lærred, 124×83 cm (lysmål). Maleriet, som kopierer Carl Blochs alterbillede fra 1873 i Skt. Nikolaj Kirke, Holbæk (*DK Holbæk* 2861), viser *Kristus*,

der velsigner det lille barn. Fremstillingen følger nøje forlægget, men afviger i farverne på figurenes dragter. Således er Kristus iklædt rød kjortel og blå kappe i stedet for en hvidlig dragt, mens drengen her har gråhvid dragt med blå halslinning i stedet for en blågrå klædning med rød halslinning. Indsat i en illusionistisk malet, rundbuet profilramme. Forneden er med gyldne versaler på sort angivet: »Guds rige hører saadanne til« efter Mark. 10,14. Nedtaget med den tilhørende ramme ($\dagger$ altertavle nr. 3) i forbindelse med hovedrestaurationen 1950–51, men 1957 ophængt på kirkens nordvæg, nu indfattet i en enkel, glat ramme.¹⁴ I dag på tårnrummets sydvæg.

$\dagger$ *Altertavler*. 1) Mariatavle, måske fra kirkens nordre $\dagger$ sidealter, sekundært opsat på højalteret. Herfra er bevaret fem figurskulpturer, jf. ovf. 1727 omtaltes tavlen, der på dette tidspunkt var i meget slet tilstand, som værende af 'gammelt munkarbejde'.⁷ 1769 nævnes figurerne i *Den danske Atlas* som »udskaarne Billeder fra gamle Tider«, idet der yderligere omtaltes indskrifter, som imidlertid »formedelst Ælde (var) ukiendelige«. ⁶² Abildgaard bemærkede dog 1772–73, at der »ingen inscription eller Aars Tall« fandtes.⁷⁴ De forsvundne $\dagger$ *indskrifter* kan have været placeret på fodstykkerne under de enkelte figurer, jfr. eksemplet i Janderup. Erstattet med nr. 2.

2) Antagelig 1788, med udskåret ramme i rokokostil som omtalt 1890 af Fritz Uldall. Heri var indsat et maleri af Kristus på korset. Øverst var en udskåret og forgyldt sol.⁷⁵ Altertavlen kan have været udført som led i kirkens renovering under Jørgen von Brockdorff. 1822–25 var tavlen udsat for fugtskader på grund af det utætte tag,⁷⁶ men blev først 1883 nedtaget og midlertidigt placeret i kirkens tårnrum.¹⁴ Forinden, 1870, blev den afsløbet og malet i egetræsfarve samt lakeret.¹⁴ Den kasseredes 1953 på foranledning af den daværende sognepræst Vald. Nielsen (1931–61), der betegnede den som værende »af saa ringe Værdi, at det er utroligt, at den i sin Tid har været anvendt som Altertavle«. ⁵¹

3) (Jf. fig. 16), 1883, i nyklassicistisk stil med kannelerede pilastre og korsprydet trekantgavl. Heri var ($\dagger$)altermaleri, jf. ovf. Nedtaget i forbindelse med kirkens restaurering 1950–51.

Fig. 27. Kristus, der velsigner det lille barn, udført af Nanna Christiane Boisen Jensen efter original af Carl Bloch i Skt. Nikolaj Kirke i Holbæk. Altermaleri fra †altertavle nr. 3, opsat 1883 (s. 3232). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Christ Blessing the Little Child*, by Nanna Christiane Boisen Jensen after an original by Carl Bloch in Skt. Nikolaj Church in Holbæk. Altarpiece painting from †altarpiece no. 3, set up in 1883.

†Sidealtertavle(?), måske identisk med en Mariatavle, opstillet ved triumfvæggens nordside (jf. ovf.).

Altersølv. Kalk (jf. fig. 28), sammensat af dele fra forskellige tidspunkter, 19 cm høj. Ældst, o. 1500–

50, er antagelig den fladtrykte knop med spidsblade og rudebøsser hvorpå med reliefminuskler: »IHESVS«, mellem sekskantede led. Også det 2,7 cm høje krucifiks, der er påsat den sekstungede fod, som er drevet stejlt pyramidalsk op mod

Fig. 28. Altersølv, omfattende alterkalk med ældre fod og skaft samt bæger, 1663, skænket af sognepræst Severin Christian Svenstrup (s. 3233), nyere disk (s. 3234), oblatæske, 1862, udført af Julius Rudolph Hogrefe, Vejle (s. 3234) og ske, o. 1900 (s. 3236). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Altar plate, including chalice with an older foot and stem, and cup, 1663 donated by the parson Severin Christian Svenstrup, more recent paten, wafer box, 1862, made by Julius Rudolph Hogrefe, Vejle, and skimmer, c. 1900.

skaftet, kan være ældre, begge dele hidrørende fra kirkens $\dagger$ kalk (jf. $\dagger$ altersølv). Foden kan dog være samtidig med det halvkugleformede bæger, der ifølge indskrift i fordybede versaler ved mundingsranden er skænket 1663 af kirkens sognepræst i tidsrummet 1659–77, Severin Christian Svenstrup: »SEVERINVS CHRISTIANI SVENSTRVP 1663«. Bægeret er monteret i en lav skål. Kalken blev forgyldt 1909¹⁴ og 1996 repareret af Hanne Høigaard, Fredericia Sølv, idet ældre tinlodninger blev fjernet, mens bægeret blev forsølvet og forgyldt.

Disk (jf. fig. 28), nyere, 13,5 cm i diameter. Glat, om end med graveret cirkelkors på fanen. I bunden et fordybet firpas. Under bunden er mesterstempel, sammenskrevet »HW«, i kantet, tværoval ramme, samt mærker for sterlingsølv

(925 S) og Danmark. $\dagger$ *Disk*, muligvis samtidig med alterkalkens bæger eller hidrørende fra det ældre altersæt (jf. ndf.), forgyldtes 1862.¹³ En ny forgyldning udførtes 1909.¹⁴

$\dagger$ *Altersølv*. 1614 repareredes kirkens ældre kalk og disk.⁵

Oblatæske (jf. fig. 28), 1862, udført af Julius Rudolph Hogrefe, Vejle (virksom 1841–66). Af oval form, 11×8 cm, 4 cm høj. Glat med let hvælvet låg, jf. parallel i Thyregod Kirke (s. 2508). Under bunden er med skriveskrift indprikket: »Tilhører Kollerup Kirke 1862«. Endvidere er to mestermærker for Hogrefe og et stempel med bynavn for Vejle.⁷⁷

Sygesæt. 1) (Fig. 29), o. 1850 med stempel for Morten Biering Knudsen, Vejle (virksom 1820–63). Sættet omfatter *kalk*, 14,5 cm høj med cirku-

Fig. 29. Sygesæt nr. 1, o. 1850, udført af Morten Biering Knudsen, Vejle, med tilhørende kuffert (s. 3234). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Communion set for the sick, no. 1, c. 1850, made by Morten Biering Knudsen, Vejle, with case.*

lær aftrappet fod, sekssidet skaftled, midtdelt linseknop med godronnering på under- og overside samt halvkugleformet bæger. På fodens lodrette standkant er to stempler for guldsmeden.⁷⁸ Disk,

9 cm i diameter. Glat. Under bunden er stempel for guldsmed (jf. ovf.). I samtidig, læderbetrukket kuffert. 2) (Fig. 30), 2001, af tin, omfattende kalk, disk, oblatæske og vinflaske, den sidste dog af rust-

Fig. 30. Sygesæt nr. 2, 2001, med tilhørende kuffert (s. 3235). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Communion set for the sick, no. 2, 2001, with case.*

Fig. 31. Alterkande, 1873, med mestermærke, muligvis for Albert Telemack Drebolt, og med fremstilling af Dagens personifikation efter Bertel Thorvaldsens relief fra 1815 (s. 3236). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Altar jug, 1873, with master's mark, possibly of Albert Telemack Drebolt, and showing the personification of Day after Bertel Thorvaldsen's relief from 1815.*

frit stål. *Kalk*, 13 cm høj, *disk*, 9,5 cm i tværmål, *oblateske*, 3 cm høj, 6,5 cm i tværmål og *vinflaske*, 13,5 cm høj. De tre første genstande er mærket under bunden med sammenskrevet 3 og B i oval ramme, vel for mesteren, lødighedsstempel (93 % tin) og Danmarksmærke. I rødbrun, læderbetrukket kuffert med mørkerødt fløjsfor.

Ske (jf. fig. 28), o. 1900, 10,5 cm. Tilspidset laf og spinkelt skaft, der afsluttes med roset og bladornament. Ingen stempler.

Alterkande (fig. 31-32), 1873. 26 cm høj. Cirkulær, profileret fod, buget korpus med graveret fremstilling af *Dagen* efter Bertel Thorvaldsens relief (1815, Thorvaldsens Museum, inv. nr. A

370) samt vinløv. Under hanken, der er fæstnet med slyngtråde til korpus, er et Bacchushoved i relief. Under bunden er graveret med skrift: »Mindegave fra N. E. Boye og Hustru«. Endvidere er tre stempler (jf. fig. 32): delvist udpudset mestermærke i firkantet ramme, antagelig for Albert Telemack Drebolt,⁷⁹ guardeinmærke for Simon Groth og Københavnsmærke for 1873. Endelig indridset ejermærke (»KK«).

†*Alterkande*, af porcelæn, tidligst nævnt 1862.¹⁴ Muligvis identisk med kanden, der ses fig. 16.

Alterstager (fig. 33), o. 1650. 44 cm høj, med høj, klokkeformet fod, skaft i fem afsæt med fire skiveled; øverst et vaseformet led og lyseskål, svarende til foden, om end af lavere udformning. Tidligst omtalt 1862.¹⁴

†*Alterstager*. På fig. 16 ses ved siden af de eksisterende stager to højere stager, tilsyneladende i nyklassicistisk stil. Endvidere to lysestageattrapper.

Syvstager (jf. fig. 34-35). 1) 1928, skænket af sognepræst Carl Emilus Hassing. 43,5 cm høj, udformet som en Titusstage. På nedre del af den palmetsmykkede fod er giverindskrift i skrift: »Skænket Kollerup Menighed i Novb. 1928 af Sognepræsten (Carl Emilus Hassing)«. På alterbordet. 2) 1951. 45 cm høj. Form som nr. 1, dog med høj klokkeformet fod på firkantet

Fig. 32. Stempler under bunden på alterkande, 1873 (s. 3236). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Stamps on the bottom of an altar jug 1873.*

Fig. 33. Alterstager, o. 1650 (s. 3236). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Altar candlesticks, c. 1650.*

plint hvorpå støberens signatur i fordybede versaler: »K. Eibye.« Endvidere en tilsvarende indskrift med angivelse af giverne, det daværende præstepar, Olina og Valdemar Nielsen, Kollerup Præ-

stegård. Stagen skænkedes til kirken i forbindelse med genåbningen efter ombygningen i 1950-51. På muret hylde i skibets nordøsthjørne.

†*Alterbøger.* 1614 anskaffedes en ny alterbog.⁵ 1727 anbefalede det, at denne blev indbundet på ny, da alle siderne var 'ganske adskilte'.⁷

(†)*Messehagel*, af mørkerødt fløjlsmedalje med kanter og rygstykke af gulddaloner samt gyldent silkefor; muligvis identisk med den ndf. omtalte fra 1875 eller en yngre tilsvarende. Deponeret i sognehuset.

†*Messehagler.* 1862 fandtes en rød fløjlsmesse-hagel med uægte guldbesætning.¹⁴ 1875 fornyedes denne, jf. ovf.¹³

Alterskranke (jf. fig. 17), 1951, af smedejern og messing; femsided, med spinkle balustre og håndliste med knopper; hylde til særkalke. Blå- og gråstofferet med knæfaldspuder betrukket med rust-rødt tekstil.

†*Alterskranker.* 1) 1730 blev opsat et nyt 'tralværk' foran alteret, dvs. en alterskranke.⁴⁴ 2) (jf. fig. 16), 1870.⁴⁰ Skranken var af halvcirkulær form med drejede balustre.

Knæleskammel, antagelig samtidig med skranke og med betræk som knæfald.

†*Knæleskammel.* 1859 betrukket med rødt fløjl, 'så skamlens ben skjules',¹³ beklædt 1862 med

Fig. 34-35. 34. Syvstage nr. 1, 1928, skænket af sognepræst Carl Emilus Hassing (s. 3236). 35. Syvstage nr. 2, 1951, skænket af Olina og Valdemar Nielsen (s. 3236). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – 34. *Seven-branched candelabrum no 1, 1928, donated by the parson Carl Emilus Hassing.* 35. *Seven-branched candelabrum no. 2, 1951, donated by Olina og Valdemar Nielsen.*

Fig. 36. Fragment af (†)altertæppe, 1960–61, nymonteret 2019 (s. 3238). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Fragment of (†)altar carpet 1960–61, newly installed, 2019.*

samme stof, dvs. fløj, som alterklædet.¹³ Skamlens betræk fornyedes sidenhen regelmæssigt samtidig med (†)alterklædet (s.d.).

(†)Altertæppe (jf. fig. 36), 1960–61, syet af sognets damer. Med korsstingsbroderi i blå, gyldne og hvide farver og smykket med stjerner og liljer.⁸⁰ Et udsnit af tæppet, der kasseredes 2019, er monteret i en ramme og ophængt i sognehuset.

Døbefont (fig. 37–38 og 68), romansk, af rødlig granit. 93 cm høj, af M. Mackeprang henført til den såkaldte Egvadmester, der er tilskrevet arbejder både i Øst- og Vestjylland, jf. ndf.

Foden har form som en omvendt terningkapi-tæl med markerede hjørneknopper eller -blade hvorimellem bort af buetunger. Over en kraftig vulst er den halvkugleformede kumme med tværmålet 78 cm. Udsmykningen domineres af to par dobbeltløver, hugget i lavt relief. Det gælder også for de fælles hoveder med små ører, kuglerunde øjne, sammentegnede øjenbrynsbuer og smilemunde, dog uden angivet tunge. Mankerne er kun let antydte med indridsede parallellinjer, mens halerne afsluttes med store akantusduske. Over løverne er en båndværksfletning, idet kummens mundingsrand har en attisk profil. Umiddelbart herunder er to huller (kløvhuller (?)), hhv. 6×4 cm (øverst) og 3×2 cm (nederst). Tilmuret

afløbshul i bunden. Som understreget af Mackeprang tilhører fonten en værkstedsgruppe, hvis enkelte stykker formentlig er hugget af samme mester (»Egvadmesteren«), der har udført arbejder både i Øst- og Vestjylland med en kombination af kendetegn fra begge områder, hhv. de østjyske dobbeltløver og den vestjyske udformning af foden med hjørneblade og buetunger, samt af kummens båndslang og attiske mundingsprofil.⁸¹ Mesterens hovedstykker tæller foruden Kollerupfonten eksempler i Ringkøbingområdet, i Egvad (Nørre Horne Hrd.) og Stadil (Hind Hrd.). Kollerupfonten viser dog alene motivet med dobbeltløver, hvilket leder Mackeprang til at formode, at mesteren 'sandsynligst' var østjyde, der efter arbejde i Vestjylland, »atter har sat Kursen mod Øst, eller omvendt«.⁸²

Fonten stod 1862 ved korbuens nordvange ('straks til venstre for opgangen fra skibet').¹⁴ 1870 blev den oliemalet,¹⁴ hvilket dog afrense-

Fig. 37. Døbefont, romansk, af granit, tilskrevet den såkaldte Egvadmester (s. 3238). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Romanesque font of granite, attributed to the so-called Egvad Master.*

Fig. 38. Detalje af døbefontens kumme med dobbeltløver (jf. fig. 37, s. 3238). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Detail of the basin of the font with double lions (cf. fig. 37).*

des 1882.¹³ I forbindelse med hovedrestaurationen 1950–51 fremrykket til en mere fri placering umiddelbart vest for buen i skibets nordøsthjørne.

Dåbsfad (jf. fig. 39), 1831. Tværmål 70 cm, idet det oprindelige enkle og glatte fad (tværmål 47 cm) sekundært er blevet udvidet med en bredere fane med relief af et græsk kors inden for en glat kant. På det oprindelige fad er med fordybede versaler anført: »Döbefad til Kollerup Kierke 1831«.

†*Dåbsfad* (?). Allerede 1727 noteredes det, at der ikke fandtes noget dåbsfad, hvilket præsten havde 'haft fortræd af'.⁷ Endnu 1813 manglede et fad, og et nyt af messing, kobber eller tin anbefalede anskaffet.⁴⁶ Det fremgår dog ikke, hvad der benyttedes til dåbshandlinger i tiden frem til erhvervelsen af det nuværende fad.

Dåbskande (jf. fig. 39), 1932, skænket af ægteparret A. P. og Jørgine Jensen, Beksminde. 33 cm høj med bredbuget korpus og låg med opretstående kors, svarende til Vindelevs kande (s. 2251). På korpus er giverindskrift, graveret i kursiv: »Skænket Aaret 1932 af A. P. Jensen & Hustru,

Jørgine, tidl. Beksminde, Kollerup«. På korpus er desuden anført: »Kollerup Kirke«.

Prædikestol (fig. 40), 1870.¹⁴ Enkel, firsidet opbygning 'uden særlig stil' (Uldall),⁷² med glatte, profilindrammede stor-, frise- og postamentfelter med tilhørende fremspring. Mellem storfelterne er spinkle, leddelte balustersøjler. Håndliste betrukket med brunt læder. Moderne *bogpult*. †*Bogpult*, beklædt med fløj og besat med guldfrynser (jf. fig. 16). Tilsvarende fornyedes håndlistens betræk 1879 med rødt silkefløj og ægte guldfrynser.¹³ *Opgang*, genetableret i forbindelse med restaurationen 1950–51 gennem åbning i triumfvæggens sydside, hvortil en muret trappe fra koret fører. †*Opgang*, oprindeligt placeret foran triumfmuren (jf. fig. 16) med rækværk med spinkle balustre og profileret håndliste. Staffering i to nuancer af lys grågrøn samt forgyldning på udvalgte led. Herunder er fire ældre farvelag, dels to i grå nuancer (4–3), hvorunder et rødt farvelag og nederst et grønt, vel stolens ældste.⁷² Prædikestolen blev nymalet 2009 i harmoni med stolestaderne og kirkens loft.

Fig. 39. Dåbsfad, 1831, med nyere tilsat fane og dåbskande, 1932, skænket af A. P. og Jørgine Jensen, Beksminde (s. 3239). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Baptismal dish, 1831, with more recent rim and baptismal dish, 1932, donated by A. P. and Jørgine Jensen, Beksminde.

★(†) *Prædikestol* (fig. 41–44), ifølge *†*indskrift og våbenskjolde skænket 1636 af Palle Rodsteen til Brandbjerg og hustruen Ingeborg Skeel.⁶² En række fragmenter heraf er siden 1930 deponeret i VejleMuseerne (inv.nr. 1093a–e), efter at stolen fra 1870 var placeret på kirkens loft, hvor den 1915 registreredes og fotograferedes af C. M. Smidt (fig. 42).⁸³

Stolen, der kort før kassationen betegnedes som firkantet og 'simpelt udskåret med nogle figurer',¹⁴ har omfattet en kasseformet struktur med figurativ og arkitektonisk udsmykning. Heraf omtales 1915 to af siderne (fig. 42) samt et bræt, der stod vinkelret på den ene af siderne. Dette, der siden er forsvundet, kan have udgjort et blindfag, som måske stødte op mod skibets sydmur. Storfagene med arkitektonisk udsmykkede postament- og frisefelter har været flankeret af både enkelt- og dobbeltfigurer i form henholdsvis af kvinder (antagelig dyder), stående i nicher på kugler, og mandlige og kvindelige joniske hermer. Af de to storfag og det formodede blindfag er i dag kun bevaret et enkelt storfag (nr. 1), en stående kvinde på en kugle med tilhørende nicheformet indramning (nr. 2), to løse

konsoller (nr. 3–4) samt to fragmenter af et profilled, sammensat af æggstav og tandsnitfrise (nr. 5–6). Enkeltdelenes placering adskiller sig på en række punkter fra gengivelsen af den sekundært opstillede stol på kirkens loft (fig. 42). 1) Storfaget (fig. 41, inv.nr. 1093), 122×71 cm,⁸⁴ omfatter dele, der er monteret på en sekundær bagklædning. Selve storfeltet mangler. Det indrammes af dobbelte, joniske hermefigurer, af hvilke det venstre par tilsyneladende er identisk med hermerne, der 1915 var placeret på et *†*blindfag (omvendt i omvendt orden) (jf. fig. 42). Tv. ses en mandlig herme med skulderlangt hår og en tilsvarende kvindelig figur med markerede bryster. Begge har draperede lændeklæder med midtknude og skafled med frugtphæng, afsluttet med beslagværksornamentik; profilerede, joniske kapitæler og baser. På denne placering fandtes 1915 kun en enkelt figur, hvoraf alene basens nederste led var intakt, jf. fig. 42. Parret i højre side er placeret som på fig. 42, dvs. kvinden ses tv., smykket med en perlekæde, mens manden er vist th.; han har langt hår og skæg, som han fatter om med højre hånd. En kappe dækker delvist hoved og overkrop. Begge figurers lændeklæder adskiller sig i

udformningen fra det modstående pars, et muligt indicium på, at de ikke oprindeligt har været placeret her. Frisefeltet er glat og flankeres af to højrektangulære profilfelter; foroven gesimsled med æggestav og tandsnit, forneden med en frise, dekoreret med neglesnit. Det højre profilfelt er indrykket i forhold til fig. 42, mens det venstre, der savnedes 1915, tilsyneladende er overflyttet fra det forsvundne storfag. Postamentfeltet indrammes af to volutkonsoller, med dekoration af bladværk (tv.) og beslagværk omkring roset (jf. også fig. 44). Disse flankerer en malet indskrift (se ndf.). Profilled med nedadvendte buetunger og firedelt profil over og under. 2) (Fig. 43, inv. nr. 1093a), stående kvindefigur, 48×13 cm, i muslingeskalsniche, placeret på en kugle over et postamentled, alt monteret på nyere træplade. Den groftskårne kvindefigur har skulderlangt hår og fodlang klædning med brystpanser. Hun bærer i

venstre hånd en stav, måske fragment af et kors, attribut for Troen. Nøgne fødder på kugleled, der er gennemskåret. Figuren har været placeret på *†*storfag som pendant til en forsvundet *†*figur (fig. 42). 3-4) (Jf. fig. 44). To konsolled (inv.nr. 1093b-c), 24,7×12 cm, med beslagværksornamentik omkring diamantbosse. Oprindeligt placeret på *†*storfag, jf. fig. 42. Med moderne øskner til op-hæng, 5-6) (Jf. fig. 44). To fragmenter af profilled med æggestav og tandsnit (inv.nr. 1093d-e), 7×25 cm og 7×15,5 cm. Antagelig fra *†*storfag. *†*Storfag og *blindfag*, jf. fig. 42. Det førstnævnte målt 1915 som værende af samme format som det eksisterende fag. Fragmenter af figurer og arkitekturled herfra genbruges i den nuværende opsætning.

En præcis rekonstruktion af prædikestolens stilistiske kontekst vanskeliggøres af den mangelfulde overlevering. I betragtning af den sene tilkomst, 1636, har stolen et påfaldende konservativt præg. Det gælder selve kasseformen, der i samtiden må betegnes som usædvanlig,⁸⁵ sammenholdt med de normalt polygonale former. Desuden bemærkes, at der i de dekorative detaljer savnes tidens gængse bruskværksornamentik. Endelig er der en påfaldende kontrast i figurstilen mellem de slanke, ganske velskårne hermer og den plumpe, kvindelige dydefigur, måske et indicium på, at stolen har været sammensat af ældre og yngre dele.

Den ældre staffing fremgår af det bevarede storfag, der er malet i brogede farver med hvidt, karnationsfarver, rødt og brunt på hermerne, brunt, gult og blå på de arkitektoniske led. Postamentfeltet har indskrift, antagelig nyere, i gyldebrunt, tilsyneladende med oprindelig gylden fraktur på sort bund: »Vorder Ordets gjør(er)/ og ikke dets hørere allene/ Hvormed i bedrager e-/ der selv. Jac.1 v. 22.« Kvindefiguren er ny-opmalet i dækkende, grelle farver med rødt, okkergult, blå, brunt og sort samt karnationsfarve og hvidt; kuglen under hendes fødder er forgyldt. *†*Indskrifter. Som angivet i *Danske Atlas* var stolen, måske på et af de forsvundne storstykker, smykket med giverindskrift, hvorefter fremgik, at den var skænket 1636 af Palle Rodsteen til Brandbjerg og hustruen, Ingeborg Skeel.⁶² Endvidere sås endnu 1915 på postamentfeltet af det forsvundne *†*stor-

Fig. 40. Prædikestol, 1870 (s. 3239). Foto Arnold Mikelsen 2020. – *Pulpit*, 1870.

Fig. 41. Storfag fra ★(†)prædikestol, skænket 1636 af Palle Rodsteen til Brandbjerg og Ingeborg Skeel (s. 3240). Foto Arnold Mikkelsen 2020. I VejleMuseerne. – Large panel from ★(†)pulpit, donated in 1636 by Palle Rodsteen of Brandbjerg and Ingeborg Skeel.

Fig. 42. Fragmenter af ★(†)prædikestol, 1636, midlertidig placeret på kirkens loft, nu i VejleMuseerne (s. 3240). Foto C. M. Smidt 1915. – *Fragments of a ★(†)pulpit, 1636, temporarily placed in the church loft, now in VejleMuseerne.*

fag et skriftsted: »Salige ere de som høre Guds Ord og bevare det. Luc. 11, v. 28.« Som nævnt 1769 fandtes også †*våbenskjolde* (bemalede eller udskårne(?)) for givnerne.⁶² På fig. 42 ses forinden tv. et bredere frisefelt med tandsnitgesims og hængestykke med nedadvendte buetunger, antagelig fra den tilhørende †*lydhimmel*, der endnu nævntes på sin plads 1862, men dog savnede den vanlige Helligåndsdue på daværende tidspunkt.¹⁴ Opgangen var gennem en åbning i triumfvæggens sydside.

1816 var 'holdtræet', dvs. gelænderet, løst. Siden 1822 og endnu 1832 regnede det på prædikestolen fra det utætte tag.⁸⁶ Gulvet i stolen forhøjedes 1862.¹³ Prædikestolens håndliste fik 1866 nyt rødt fløjsbetræk, ligesom lydhimlens nedhæng prydedes med en frynse.¹³ Nedtaget o. 1870 ved anskaffelsen af den nuværende stol og som nævnt ovf. deponeret andetsteds i kirken, bl.a. på loftet.

Stolestader (jf. fig. 17), 1950–51. Omfattende 15 stole i syd og 12 i nord, de sidstnævnte er opstillet i to blokke, adskilt af en gang til våbenhuset. Endvidere er to stader placeret i tårnrummet ved nord- og sydvæggen. Gavlene med trekantet topstykke er beslægtet med annekskirken Vindelevs (s. 2256), tegnet 1936 af Viggo Norn. Staffering i to blå og grå nuancer samt rødbrunt, hvorunder fandtes yderligere to grå farvelag, suppleret med grønt.

†*Stolestader*. 1664 betalte Laurids Snedker i Hygum for tre kvindestole, 'som i fjendernes tid blev nedbrudt' (dvs. under Karl Gustav-krigene).¹⁹ Synsforretningen fra 1727 nævnte 25 stader til sognebeboerne, alle yderst brøstfældige og med behov for nye opstandere og sæder.⁷ 1816 noteredes det, at en del af både mands- og kvindestolene var løse.⁶⁴ 1855 og 1858 fornyedes rådne dele, antagelig gulvet under mandsstolene og de nederste kvindestole.¹³ Samtlige stole forsynedes

med skamler og nymalede 1863, svarende til den tidligere staffering.¹³ Omtalt som åbne og uden lukket rygstød.¹⁴ 1867 fjernedes stolene i koret, idet mandsstolene gjordes bredere.¹³ 1870 anskaffedes nye stole på mandssiden med tilhørende *†knagerække*.⁴⁰ 1885 fornyedes dog samtlige stader (jf. fig. 16) efter forbillede i annekskirken Vinde-

Fig. 43. Nichefigur, muligvis forestillende Troen fra **†prædikestol*, skænket 1636 af Palle Rodsteen til Brandbjerg og Ingeborg Skeel (s. 3240). Foto Arnold Mikkelsen 2020. I VejleMuseerne. – *Niche figure, possibly depicting Faith, from *†pulpit, donated in 1636 by Palle Rodsteen of Brandbjerg and Ingeborg Skeel.*

Fig. 44. Prydlister og konsoller fra **†prædikestol*, skænket 1636 af Palle Rodsteen til Brandbjerg og Ingeborg Skeel (s. 3240). Foto Arnold Mikkelsen 2020. I VejleMuseerne. – *Ornamental mouldings and consoles from *†pulpit, donated in 1636 by Palle Rodsteen of Brandbjerg and Ingeborg Skeel.*

lev, hvis stoleværk var fornyet 1876 (s. 2256, jf. fig. 9). Staderne forkortedes og nymalede 1914–15.¹³

To murede *vægbenke*, 1950–51, med røde stofhynder er i våbenhuset.

†Bænke. 1730 omtales to nye bænke i *†våbenhuset*.⁴⁵ 1870 opsattes to nye bænke ved gangen ud til våbenhuset (tårnrummet).¹⁴

Et antal nyere, *løse stole* af bøger med fletværks-sæder er opstillet i kor og skib.

Præstestol. Nyere armstol af ubehandlet træ, med fletværks-sæde er opstillet i korets sydøsthjørne. Repareret 1939–40.¹⁴ *†Skrifte- og præstestole*. Tidligst nævnt 1727.⁷ Skriftestolen, der var lukket med en dør, fandtes endnu 1862,¹⁴ men blev kort efter, 1867, sløjfet.¹³ 1870 anskaffedes dog en ny, lukket stol bag korbuen til præsten.⁴⁰ Det kan være denne, der skimtes ved korets syd-væg på fig. 16.

†Degnestol. Tidligst nævnt 1727⁷ og atter 1822, da det på grund af det utætte tag regnede på stolen.¹² Et nyt bræddegulv blev lagt 1862.¹³ Stolen, der i modsætning til skriftestolen var åben, fjernedes ligesom denne i 1867.¹³

†*Lukkede stole*. Synsforretningen fra 1727 nævner i alt fire stole, der dog alle var brøstfældige; disse tilhørte ejerne af Skovgård, Brandbjerg og Munkholm samt præstegården. Placeringen fremgik ikke.⁷

Pengebeholdere. Pengeblokke. 1) O. 1900. udformet som et bord, hvorpå blokken er fæstnet. Pengeslids i toppen. Udskåret dekoration med volutter og midtroset. Stafferet i hvidt. 2) Af ubehandlet træ, med kors i fordybet relief på forsiden og

pengeslids i toppen, 26 cm høj. På nordvæggen ved døren til våbenhuset og tæt ved skulpturen, *Den fattige enkes skærv* (s. 3248). 3) Nyere, af ubehandlet træ, glat med pengeslids i toppen. 21 cm høj. I våbenhuset. †*Pengeblok*, omtalt 1862 i koret th. for fonten.¹⁴ †*Pengebøsse* til de fattiges kasse, omtalt 1862.¹⁴ †*Klingpung*, nævnt 1862.¹⁴ †*Pengetavle*, nævnt 1862.¹⁴

Dørfløje. 1) *Udvendige*. Adgangen fra kirkegården til våbenhuset går gennem en dobbeltfåset,

Fig. 45. Indvendig dørfløj, antagelig 1788, opsat mellem skibet og våbenhuset (s. 3247). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Inside door wing, probably 1788, installed between nave and porch.

Fig. 46. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Interior looking west.*

fladbuet plankedør. 2) *Indvendige*. Mellem skibet og våbenhuset er indsat en udskåret dørfløj (fig. 45), antagelig 1788. Døren, der har indramning af høje, korintiske pilastre med trekantet topgavl, er tofløjet. Foroven har den gennembrudte rocaille- og båndværkskartoucher omkring åbningerne med indsatte glaser, rosetter, firblade og hjerter, forneden et relief af et bjørnelignede løvehoved med ring i flaben. Staffering i blåligt og lyst gråt med forgyldning. Døren var tidligere opsat mellem skib og tårnrum, der o. 1788 var indrettet som et gravkapel (s. 3255). Omtalt her 1870 ('en gammel udskåren dør')¹⁴ og 1890.⁷² Opsat på sin nuværende placering 1950–51. †*Dørfløje*. 1856 tjæredes den udvendige dør til våbenhuset samt døren til pulpituret (s.d.).¹³ Sidstnævnte elimineredes i forbindelse med dettes fjernelse 1862. 1870 opsattes i tårnets vestmur en ny dobbeltdør med fem fyldninger i hver side.¹⁴ 1882 forandredes kirkens to døre, så de åbnede udad.¹³

†*Pulpiturer*. Kirken har haft to pulpiturer, henholdsvis på nordsiden og i vestenden. 1) Opført på skibets nordside af kaptajn Baltzer Gebhardt de Linde til Skovgård (†1747) til kirkens ejere.⁸⁷ Efter ændringen af kirkens ejerforhold tilhørte den Brandbjergs beboere (jf. s. 3211). En af stolperne under pulpituret (dette eller vestpulpituret(?)) var 1823 rådnet.⁶⁴ Skaden var endnu ikke istandsat 1825.⁷⁵ Døren på nordsiden til Brandbjergs stol udskiftedes 1859.¹³ 1862 eller 1863 fjernedes pulpituret, og der opsattes et vindue.⁸⁸ 2) Antagelig 1915. Opsat i vestenden på væg, nedrevet 1951, mellem skib og tårnrum og anvendt til orgelpulpitur.

Orgel (jf. fig. 10 og 46) 1953, med 6 stemmer. Bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa. Disposition (C–f³): Gedakt 8', Spidsgamba 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Oktav 2', Mixtur 2 kor. Opstillet på gulvet i tårnrummet med østvendt facade og spillebord. Facaden står i træets naturlige farve.

†*Orgler*. 1) 1892. Skænket af gårdejer Thomas Jensen, jf. flysekrone.¹⁴

2) 1915, opstillet på det tidligere vestpulpitur (†pulpitur nr. 2).⁸⁹

†*Harmonium*. Ved kirkens genindvielse 14. okt. 1951 efter restaureringen 1950–51 anvendtes et midlertidigt harmonium.²⁷

Fig. 47. Præsterækketavle nr. 1, o. 1788 (s. 3247). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Board listing parsons no. 1, c. 1788.

Præsterækketavler. Kirken har tre tavler af ensartet form og størrelse (98×61 cm), omend udført på forskellige tidspunkter. 1) (Fig. 47), o. 1788, med profilramme og højrektangulært skriftfelt, kronet af udskåret, volutprydet topgavl med bladværk og nedhængende kvaste. Stafferet i sort, okkerbrunt og hvidt. Indskrift i kursiv og skrifte-skrift. Ophængt på nordvæggen af tårnrummet.⁷² Tavlen fandtes tidligere på skibets nordvæg.¹⁴ 2) Antagelig før 1931. Af form og staffering som nr. 1. På tårnrummets nordvæg, tv. for ovennævnte. 3) 1992. Af form og staffering som nr. 1. På tårnrummets vestvæg.

Sognestævnetavle (fig. 48), tidligst nævnt 1862.¹⁴ Trætavle, 47×19,5 cm, med rundbuet overkant. Sortstafferet med påskrift i hvid antikva: »Sognemændene blive tilbage efter Tjenesten«. Placeret på tårnrummets vestvæg, th. for præsterækketavle nr. 3.

Fig. 48. Sognestævnetavle, tidligst nævnt 1862 (s. 3247). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Parish meeting board, mentioned earliest 1862.

Salmenummertavler (jf. fig. 17). Kirken har i alt tre nyere, højrektangulære salmenummertavler. Alle har udskåret, vandret topprydelse med cirkelornamenter og spinkelt bladværk. Staffering i lyse- og mørkegråt med forgyldning; indskrifter med sort fraktur; sortstafferede hængetal.

†*Salmenummertavler*. 1862 er omtalt fire tavler,¹⁴ hvoraf to muligvis er identiske med de på fig. 16 gengivne. Enkle med rundbuet overkant, sortmalede med indskrifter i antikva.

Erindringstavle (fig. 49), 1788, opsat til minde om kirkeejeren Jørgen von Brockdorffs renovering af kirken.

Højrektangulær indskrifttavle, kronet af et halv-ovalt topstykke, 162×85 cm. Den enkle, glatte tavle er illusionistisk bemalet i nyklassicistisk stil, nederst med kraftig vulst og foroven i begge

hjørner med kvadratiske felter med hvirvelrosetter. Topstykket har i midten en urne på baggrund af et gitterværk med rosetter og indrammes af en laurbærguirlande. Staffering i sort, nuancer af brunt og okkergult samt blå. Indskrift i hvid kursiv, dog med særlig fremhævelse i okker af enkelte ord og bogstaver. Disse er understreget nedenfor. Således udgør det afsluttende, rimede vers et akrostikon, idet begyndelsesbogstavet af de seks strofer danner navnet: »IERMIN« som hentydning til Jørgen von Brockdorffs hustru, Gertrud Magdalene Jermin (Jermin). Hele indskriften er signeret af PMG, sandsynligvis identisk med kirkens sognepræst Peder Müller Grønlund:

»Til Guds ære, Kirkens Zirat og Prydelse og Meenigheden til Fornøjelse og Nytte, haver i Aaret 1788 Høyædle og Welbaarne H^r ObristLieutenant Jørgen von Brochdorf, Herre til Brandtberg og Stedets Patron, ladet denne Kirke indvendig og udvendig reparere og Zirligen mahle hvis Forsorg og Gunst for dette Guds Huus fortjener dette Æreminde.

Herre Jeg elsker dit Huuses Boelig,
Og din Æres Tabernakels Sted. Ps 26 Cap 8v (Sl 26,8).

I ære skal O Majestæt Din Tabernakel hos os blive.
Er det din gode Villies Søn kan von Brochdorffs Flid udvise
Roesværdig Vidnesbyrd herom den nok din Kirkes Ziir kan give,
Mens vi i dine Boeliger dit höye Guddoms Navn skal prise
I Tanke hav din Kirkes Ven, gör stadig stor ved ham dit Navn
Naar Jordisk Boelig brister Saa slut ham Kærlig i din Favn
PMG«

Tavlen, der 1862 fandtes på sydvæggen,¹⁴ var 1890 ophængt i skibets vestende.⁷² I dag på tårnrummets nordvæg.

†*Våbentavle*. Christian Rantzau (†1663) lod sit grevelige våben ophænge i alle de kirker og præstegårde (antagelig også i Kollerup), der hørte under hans gods, således at præst og menighed bestandigt kunne påminde om tilhørsforholdet til Skovgård og dennes ejer.⁹⁰

Skulptur af Den fattige enkes skærv, udført 1912 af Elias Ølsgaard (fig. 50) og skænket 1951 til kirken

Fig. 49. Erindringstavle, opsat 1788 til minde om Jørgen von Brockdorffs renovering af kirken med mindevers, signeret af sognepræst Peder Müller Grønlund (s. 3249). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Board set up in 1788 to commemorate Jørgen von Brockdorff's renovation of the church, with memorial verse, signed by the parson Peder Müller Grønlund.

af kunstneren, der var barnefødt i sognet. Statuen, af gips, 142 cm høj, viser kvinden, hvis hoved dækkes af et klæde; hun er iklædt fodlang kjortel, samlet om livet med et reb, og bøjer sig frem med

Fig. 50. Den fattige enkes skærv. Gipsskulptur, udført 1912 af Elias Ølsgaard og skænket 1951 til kirken (s. 3280). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – The Poor Widow's Mite. Plaster sculpture, made in 1912 by Elias Ølsgaard and donated to the church in 1951.

sin skærv mod en pengeblok, dannet som en stejl pyramidestub med pengetragt foroven og hængelåse i siderne. Kunstnerens signatur i fordybet kursiv: »Elias Ølsgaard« ses på soklen. Endvidere er på et fodstykke ligeledes af gips, fæstnet en messingplakette med indskrift i skriveskrift: »Skænket af Billedhuggeren Elias Ølsgaard, til hans Barndomskirke 1951«. En bronzegudgave af skulpturen er opstillet foran Skt. Johannes Kirke, Aarhus. Skulpturen, der i dag er placeret i skibets nordvestende ved døren til våbenhuset, var tidligere opstillet i våbenhuset.

Krucifikser. 1) (Fig. 51), o. 1800, af bronze (figur) og jern (kors). 38×20 cm. Tidligere kiste-krucifiks fra Jørgen von Brockdorffs fgravkapel (jf. s. 3216 og 3255). Kristus hænger tungt i de skrå arme med hovedet ludende mod højre skul-

der. Lændeklædet er fastholdt med et reb og har flagresnip ved højre hofte. Benene er let bøjede og fødderne fæstnede med to nagler over bladdornament. Det enkle, flade kors har foroven og på tværmene rundede korsender. Placeret ved prædikestolen på triumfvæggens vestside.

2) (Fig. 52), 1957, udført af billedkunstneren Grethe Bagge (1925–2012). På bagsiden af figuren signeret: »1957 Grethe Bagge«. Af eg, 128×96 cm. Den spinkle Kristusfigur hænger i næsten vandrette arme på et glat korstræ med en kvadratisk plade indsat i korsskæringen. I modsætning til normen luder Kristus hovedet mod venstre skulder som en bevidst reference til placeringen umiddelbart til venstre for døbefonten (jf. fig. 17).⁹¹ Bag det skægløse hoved er en glat glorieskive. Lændeklædet er bundet med en knude og nedfaldende snip ved venstre hofte. De let bøjede ben er fæstnede med to nagler. Et beslægtet og formentlig

samtidigt krucifiks af gips blev 2014 ophængt i Blovstrød Kirke (Lyng-Kronborg Hrd., Frederiksborg Amt). 2018 er manglende trædele suppleret og den ubehandlede overfladen renset. På skibets nordvæg umiddelbart over døbefonten.

Lysekroner (jf. fig. 17 og 46). Kirken har fire nyere lysekroner, ophængt henholdsvis i skibets øst- og vestende samt i våbenhuset. Tre af kronerne (nr. 1–3) stammer fra restaureringen 1950–51; heraf er i hvert fald nr. 2–3 leveret af gørtler G. Erstad-Peteren, Aarhus.⁹² 1) Med 2×8 volutsvungne lysearme, prydet med bladværk og stor, glat hængekugle, forneden med profilknop. Korsdannet ophæng. I skibets østende. 2) Med 2×8 volutsvungne lysearme, prydet med bladværk og stor, glat hængekugle, forneden med profilknop. Ophæng med flakt ørn. I skibets vestende. 3) Med seks volutarmer og glat hængekugle med skiveformede led. Ophængt i ring i våbenhuset.

Fig. 51–52. 51. Krucifiks nr. 1, o. 1800, tidligere placeret på $\dagger$ kiste fra Jørgen von Brockdorffs $\dagger$ kapel (s. 3249). 52. Krucifiks nr. 2, 1957, udført af Grethe Bagge (s. 3250). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – 51. *Crucifix no. 1, c. 1800, formerly placed on a $\dagger$ coffin from Jørgen von Brockdorff's $\dagger$ chapel.* 52. *Crucifix no. 2, 1957, made by Grethe Bagge.*

Fig. 53. Kirkeskib, 1985, bygget af A. Nissen, Varde og skænket af sognets beboere. Skibet er en kopi af orlogsbriggen »Sct. Thomas« fra 1827 (s. 3251). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Church ship, 1985, built by A. Nissen, Varde, and donated by the residents of the parish. The ship is a copy of the naval brig "Sct. Thomas" from 1827.*

4) 1984, gave fra en lokal beboer. Seks volutsvungne arme, glat hængekugle med knop. Omvendt vaseformet led som ophæng. Over orglet.

†*Lysekroner*. 1) Skænket 1883 af gårdejer Thomas Jensen og hustru (jf. †orgel nr. 1).¹⁴ Kronen kan have været ophængt over orglet. 2) (Jf. fig. 16). Lysekronen havde spinkle, svungne arme (antagelig 12) med nedhængende prismes. Arme- ne samledes i lodrette stave, hvorpå der yderligere var opsat lys. Østligst i skibet.

To *lampetter*, nyere, hver med to volutsvungne arme er ophængt i koret ved øst- og vestvæggen.

†*Lampet*, med en enkelt lysarm med glaskup- pel, fandtes på korets østvæg.

Kirkeskib (fig. 53), skænket 1985 af sognets be- boere og bygget af forhenværende toldembeds- mand A. Nissen, Varde.⁹¹ Det tomastede skib, der er ca. 135 cm langt, er en kopi af orlogsbriggen »Sct. Thomas« fra 1827, der sejlede på Vestindien. Galionsfiguren er udformet som en nøgen figur, der holder en bladkvist eller liljeagtig blomst. Kobberfarvet under og sort samt hvid over vand-

linjen. Galionsfiguren er hudfarvet med grøn kvist. Ophængt i skibet mellem lysekroner nr. 2 og 3.

†*Ligbåre*. 1655 betalte Mads Bødker i Graun- gård 8 mrk. for at færdiggøre kirkens ligbåre.¹⁹

Klokke (fig. 54), 1909. Omstøbt af †klokke af M. Seest, L. Andersens efterfølger, Aarhus som angivet på indskrift. 71 cm i tværmål. Indskrift i reliefversaler på halsen mellem prydborter: »1909 OMSTØBT AF M. SEEST L. ANDERSENS EFTF. AARHUS«. Mellem de enkelte ord er stjerner. Klokken repareredes 1966,¹⁴ og 2013 installeredes automatisk ringning, begge dele udført af firmaet Thubalka a/s, Vejle. Ophængt i slyngebom i nyere klokkestol af fyr, idet en æl- dre klokkebom af eg, formentlig fra †klokke, ud- skiftedes til den nuværende. Den gamle bom ses endnu på tårnetagens bjælkelag (jf. fig. 14).

†*Klokke* (fig. 55–56), o. 1275–1300, signeret af klokkestøberen Herman(us) (den ældre), hvis på- skrift også findes på en klokke i Hjortlund Kirke (DK Ribe 3339).⁹³ 60 cm i tværmål. Klokken har

Fig. 54. Klokke, 1909, støbt af M. Seest, L. Andersen's efterfølger, Aarhus, af malm fra kirkens $\dagger$ klokke (s. 3251). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Bell, 1909, cast by M. Seest, L. Andersen's successor, Aarhus, of brass from the church's $\dagger$ bell.

svaret til denne med sin slanke, langstrakte form og dobbelte rundstave, både om halsens indskrift og nederst på legemet. Indskriften i reliefmajuskler, der indledtes med et kors, lød: »Herman me fecit«. Mellem de enkelte ord var tredobbelte prikker. Svarende til Hjortlund var anvendt majuskler og uncialer, idet bogstaverne yderligere syntes pyntede med vokstråde, der var lagt på klokke modellen. 1614 blev klokken repareret, og 1616 tilføjedes en ny aksel.⁵ 1648–49 og 1654 afregnedes for en klokkestreng.¹⁹ 1823 meldtes klokkestolen og skaglen ved klokken løs.⁶⁴ Skaden var endnu ikke bragt i orden 1825.⁹⁴ Klokken hang 1862 i tårnets nordgavl.¹⁴ 1909 blev den revnede klokke omstøbt til den nuværende, idet den dog forinden fotograferedes.⁵²

Fig. 55-56. $\dagger$ Klokke, o. 1275–1300 (s. 3251). Foto Tromholt 1909. – $\dagger$ Bell, c. 1275–1300.

Fig. 57. Gravflise, o. 1575, over Inge Knuds, enke efter sognepræst Knud Bertelsen (s. 3253). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Grave slab, c. 1575, of Inge Knuds, widow of parson Knud Bertelsen.*

GRAVMINDER

†*Gravsten.* O. 1605, over Jens Knudsen, søn af Knud Bertelsen og Inge Knuds (jf. gravflise og †gravflise) samt efterfølger af førstnævnte. *i Kollerup Præstegård (1542), †15. juli 1605 i sit 63. år. Tillige over hans hustru, Kierstine Terchildsdatter (Kirstine Thorkildsdatter), *i Gadbjerg, gift med ovennævnte i 35 år; parret havde fem sønner og syv døtre. Af rød sandsten og af større dimensioner end †gravflise, men som denne placeret i altergulvet, omend midt for alteret.⁹⁵ Stenen blev taget op 1863 i forbindelse med altergulvets omlægning, men gik itu ved denne lejlighed.¹⁴

Gravflise (fig. 57), o. 1575, over Inge Knuds, †9. marts 1575. Afdøde var enke efter sognepræst Knud Bertelsen (jf. †gravflise). Af kalksten, 41×40 cm. Indskrift med fordybede versaler. Stenen var tidligere sammen med †gravflise placeret i korgulvet ved siden af alteret og skriftestolen, dvs. i korets nordøsthjørne.⁹⁶ 1863 fjernet i forbindelse

Fig. 58. Fællesmonument med gravsten for Jørgen von Brockdorff (†1805, i midten) samt for hans to hustruer, Elisabeth Christine von Brockdorff (†1774, tv.) og Gertrud Magdalene von Brockdorff (†1812, th.) (s. 3255). De nyere sten er i dag fjernede. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Shared monument with tombstone for Jørgen von Brockdorff (†1805, middle) and for his two wives, Elisabeth Christine von Brockdorff (†1774, left) and Gertrud Magdalene von Brockdorff (†1812, right). The newer tombstones have been removed.*

Fig. 59–60. 59. Gravsten over Elisabeth Christine von Brockdorff (†1774). Detalje af fig. 58 (s. 3255). 60. Gravsten over Jørgen von Brockdorff (†1805). Detalje af fig. 58 (s. 3255). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – 59. Tombstone of Elisabeth Christine von Brockdorff (†1774). Detail of fig. 58. 60. Tombstone of Jørgen von Brockdorff (†1805). Detail of fig. 58.

med altergulvets udskiftning.¹⁴ 1951 genfundet ved kirkens renovering. Opsat på tårnummets sydvæg.

†*Gravflise*. O. 1571, over Knud Bertelsen, sognepræst i Kollerup og Windelef (Vindelev), †29. nov. 1571.⁹⁷ Stenen var sammen med gravflise 1769 placeret i korgulvet ved siden af skriftestolen, dvs. i korets nordøsthjørne.¹⁴

†*Gravkapel for Jørgen von Brockdorff og hans familie*.⁷¹ Kapellet, der o. 1788 (jf. s. 3216) blev indrettet i tårnummet, var afspærret fra skibet med en mur, hvori var indsat en dobbelt dørfløj (jf. s. 3247). Funktionen som gravkapel synes at være ophørt 1855, da rummet betegnedes som 'materialhus', og 1862 omtaltes det som tomt.⁹⁸ Forinden var udflyttet 'nogle ligkister indeholdende levninger af familien Brokdof' til kirkegården,⁹⁹ jf. tidligere kistekrucifiks (s. 3249) og fællesmonument (ndf.).

Kirkegårdsmonumenter. 1) På kirkegårdens sydvestside er *fællesmonument* for Jørgen von Brockdorff og hans to hustruer. Monumentet (fig. 58-61 og 64), o. 1805, omfatter tre gravsten af rødlig Nexøsandsten med indlæg af hvidt marmor, alle placeret på en fælles sokkel. De ensartede sten, der har samme højde, men let varierende bredde, måler 236×89/92 cm. I fællesmonumentets fire hjørner er rosetter, mens et relief af en bikube som symbol på Fliden pryder den midterste sten. Stenene er lagt over følgende:

(Fig. 59), for E. C. v. Brockdorf (Elisabeth Christine von Brockdorff), ★ Lyttichau på Lerkenfeldt (Lerchenfeldt) 11. febr. (11. marts 1744), †17. sept. 1774 på Brandtberg (Brandbjerg). Under personalia er skriftsted fra Job 19, 25-27. Placeret yderst tv.

(Fig. 60), for oberst løjtnant) Iørgen v(on) Brockdorf(f), ★ på Grundet 26. april 1746, †13. april 1805 på Brandtberg (Brandbjerg). Under personalia er skriftsted fra Præd. 12,7. I midten.

(Fig. 61), for G. M. Brockdorf (Gertrud Magdalene von Brockdorff), ★ på Ausumgaard 19. marts 1749, †1. aug. 1812 på Brandtberg (Brandbjerg). Efter personalia er skriftsted fra Åb. 1,15,18. Placeret th.

En tuschtegning af de tre indskrifter med tilhørende transskription er udført af Margrethe

Fig. 61. Gravsten over Gertrud Magdalene von Brockdorff (†1812). Detalje af fig. 58 (s. 3255). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Tombstone of Gertrud Magdalene von Brockdorff (†1812). Detail of fig. 58.*

Kruse Ellegaard 2010 og opsat i våbenhuset (fig. 64). Monumentet blev restaureret 2003–04.

2) *Bauta* (fig. 69), 1861, over sognepræst i Vindelev og Kollerup, Johan Henrik Henriksen, *18. okt. 1806, †18. sept. 1860, og hustru, Ida Charlotte Schmeisser, *29. aug. 1809, <†23. nov. 1885>. Af rødlig granit (*bauta*) og hvid marmor (skriftrulle og kors). Samlet højde: 106 cm. Selve stenen blev 1861 udtaget af sydhøjen i Jelling og omdannet til et gravmonument.¹⁰⁰ På forsiden er en skriftrulle med indskrift i fordybet skriveskrift, der dog delvist er udvisket. Monumentet kronet af et kors. På kirkegårdens sydvestside.

**Gravtræer*. Tre gravmonumenter af træ, tidligere opsat på kirkegården, er ophængt på tårnrummets vestvæg. Samtlige blev istandsat 1993.

1) (Fig. 62–63), o. 1844, over Kirsten Pedersdatter, *1770 i Skoubölling (Skovbølling), 1788 g. 1° m. Peder Frandsen fra Hygum; i ægteskabets 12 år velsignet med fem sønner og en datter, hvoraf tre sønner og datteren »modtager hende i Evigheden«. 1801 g. 2° m. Jens Andersen, ligeledes fra Hygum (jf. nr. 3). I 42 års lykkeligt ægteskab mor til to sønner og fire døtre, hvoraf

to døtre ligeledes var afgået ved døden. †14. jan. 1844 i Hygum.

Af træ, 76,5×37 cm. Monumentet er formet som en stele på et profileret fodstykke, nederst afsluttet med en tap til placering på et postament. En tilsvarende ses foroven, antagelig fra et nu forsvundet topstykke. Stafferet i gråhvidt med sortmalet indskrift i fraktur. Efter personalia og før en religiøs sentens er et rimet mindevers:

»På denne Plads her findes gjemt
En ædel trofast Dannequinde,
Hvis Fromhed ei skal vorde glemt
Men leve os i helligt Minde
Til eengang hist i Aanders Hjem
Vi for Guds Aasyn kaldes frem.
Fred være med dit Støv!
Hædret være dit Minde«

Placeret nordligst af de tre monumenter.

2) (Fig. 62–63), o. 1848, over Enger Pedersen, * i Hygum 12. maj 1846, †12. febr. 1848 sammesteds.

Af træ, 89×28 cm. Monument af uregelmæssig kontur. Over det ovale skriftfelt med cirkulære sideornamenter er topstykke med to modvendte halvmåner og øverst trekantet topgavl. Forneden

Fig. 62. Gravtræer nr. 1–3, over Kirsten Pedersdatter (†1844, vist th.) (s. 3256), Enger Petersen (†1848, i midten) (s. 3256) og Jens Andersen (†1857) (s. 3257). Foto Jens Johansen 1993. – *Log graves no. 1–3, commemorating Kirsten Pedersdatter (†1844, shown on the right), Enger Petersen (†1848, in the middle) and Jens Andersen (†1857).*

Fig. 63. ★Gravtræer over Kirsten Pedersdatter (†1844) (nr. 1, vist th.), Enger Petersen (†1848) (nr. 2, vist i midten) og Jens Andersen (†1857, nr. 3, vist tv.) (s. 3256). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – ★Log graves commemorating Kirsten Pedersdatter (†1844) (no. 1, shown on the right), Enger Petersen (†1848) (no. 2, shown in the middle) and Jens Andersen (†1857, no. 3, shown on the left).

tap som nr. 1. Gråstofferet med indskrift i sort fraktur. Efter personalia delvist udvisket, rimet mindevers i seks strofer, indrammet af grøn laurbærkrans:

»Som Blomster voxer og forgaar
Her paa (...) Jorderige
Forsvant saa dine Leveaar
Du hastig maatte hige
Til ham som satte dig herved
Han kaldte dig til Salighed.«

På topstykket er sortmalet buket med blade og blomster og på de cirkulære sideled blomsterrosetter. Placeret som nr. 2, regnet fra nord.

3) (Fig. 62–63), o. 1857, over sognefoged og lægdsmand Jens Andersen, ★i Hygum 20. maj 1785, 1801 g.m. Kirsten Pedersdatter (jf. ovf.) og i det 42 års lange ægteskab velsignet med to sønner og fire døtre, hvoraf to modtager ham i evigheden. †14. jan. 1857 i sin fødeby, 72 år gammel.

Af træ, 76×36,5 cm. Monumentet er formet som en nøje pendant til nr. 1. Dog er topstykket her bevaret. Stofferet i gråhvidt med sort frakturindskrift. Efter personalia og før en religiøs sentens er et rimet vers i otte strofer.

»Han var en kjærlig Ægtemage,
En Fader øm, en Hædersmand,
Og agtet var han alle Dage
For Retfærd Dyd og lys Forstand.
Ja, Unge, Gamle, Høie, Lave,
Vil minde ham med Kjerlighed.
Hvil sødt i denne Dødningshave,
Vi sees, hvor der er evig Fred.

Gud give ham Glæde i Evigheden
Og hans Støv en sød hvile i Graven.«

Opsat som nr. 3, regnet fra nord.

†Kirkegårdsmonument. På kirkegården fandtes 1862 et monument over kirkens sognepræst, Arild Brøchner (†1846) med sin søster.¹⁴

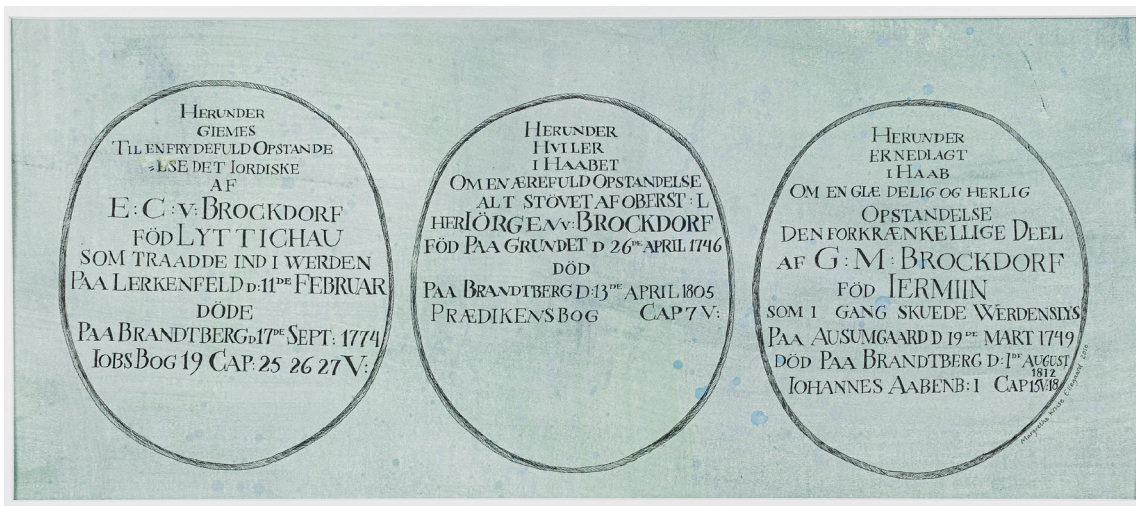

Fig. 64. Fællesmonument over Jørgen von Brockdorff og hans to hustruer (s. 3255). Tegning 2010 af Margrethe Kruse Ellegaard. – Shared monument to Jørgen von Brockdorff and his two wives.

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over trykte og utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Kollerup Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Vejle Amt i almindelighed se også s. 56–62. Henvisninger til *Danmarks Kirker*, Kbh. 1933–, er angivet som DK, efterfulgt af betegnelsen for det pågældende amt; referencer inden for Vejle Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv.* Kollerup Kirke.

Kirkens arkiv. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–. – Forhandlingsprotokol 1930–74.

Lokalhistorisk arkiv i Jelling. Diverse sager.

Rigsarkivet, København (RAK). *Danske Kancelli.* 233 – B 184d. Seks års kirkeregnskaber 1614–20. – *Danske Kancelli.* A29 Efterretninger om ejere af kirker og kirketiender 1726–97. – *Rentekammeret, Danske Afdeling,* Århus og Ribe Stifters Rentekriverskontor 1680–1760. – Kongelige Resolutioner og reskripter (Rtk. 2245.5).

Rigsarkivet, Viborg (RAV). *Godsarkiver.* Løvenholm Gods: C 0271. Drift og forvaltning af Skovgård 1634–66. – Udskrivningsvæsen 1674–1742 (53). *Ribe bispearkiv* (C4): 62. Nørvang Herred. Uregistreret korrespondance 1780–94 – 73. Tørrild Herred. Korrespondance 1780–1812. – 706. Kirke- og præstegårdssyn 1803–05. – 708. Kirke- og præstegårdssyn 1807–10. – 710. Kirke- og præstegårdssyn 1816–25. – 711. Kirke- og præstegårdssyn 1826–32. – 759. Årlige indberetninger 1805–06. – 764. Årlige indberetninger 1816–20. – 765.

Årlige indberetninger 1820–24. *Bjerre Hrd.s provsti:* C 35 A. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803–1818. *Nørvang-Tørrild Hrds. Provsti:* C 38.3 Synsprotokol 1854–90. *Pastoratsarkiver:* CP 0456. Kollerup Kirke, Tørrild Hrd.. Liber daticus. *Synsprotokol for kirker og skoler i Skanderborg, Dronningborg og Kolding rytterdistrikter 1724–36.* X 156–4.

Vejle Stadsarkiv. Arkitekt Knud Hess-Petersen (A6173).

Nationalmuseet (NM). *Håndskrifter.* Fr. Uldall, *Om de danske Landsbykirker* V, 364–66 (1890). – *Notesbøger.* Søren Abildgaard (1772–73). – *Indberetninger.* A. Lassen 1890 (kirkegårdsmonument), C. M. Smidt 1915 (figurskulpturer fra taltartavle, *(†)prædikestol), Niels J. Termansen 1949 og 1952 (figurskulpturer fra taltartavle), Arne Nyboe 1988 (historisk inventar), Hanne Højgaard, Fredericia Sølv 1996 (alterkalk), Lars Gudnason 2003–04 (mindesten og gravsten), Susanne Trudsø 2003 (kirkegårdsmonument nr. 1–3), Ebbe Nyborg 2004 (*(†)prædikestol), Karin Vestergaard Kristiansen 2005 (historisk inventar), Per Rasmus Møller 2012 (klokke), Anette Aaling 2018 (krucifiks), Esben Klinker Hansen VejleMuseerne 2018 (VKH 7810).

Tegninger og opmålinger. NM. Tegning af font, J. Kornerup 1861; opmåling af altartavle, 1:10; tegning af kirken set fra sø, Thorkild Asbjørn Thomsen 1957; spærplan for kor og skib, snit i kor set fra øst, snit i skib set fra vest, arkitekt Kuno Mielby 1982; grundplan med stolestader, 1:50, arkitekt Peter Villadsen 2008; længdesnit med stolestader, 1:50, arkitekt Peter Villadsen 2008; tværnsnit i skib set fra øst, tværnsnit i kor set fra vest, tværnsnit i våbenhus, 1:50, arkitekt Peter Villadsen 2008; *Vejle Stadsarkiv.* Grundplan, tværnsnit

fra øst og vest, restaureringsforslag, 1:50, arkitekt C. Hess-Petersen 1944; nordfacade og længdesnit, restaureringsforslag, 1:50, arkitekt C. Hess-Petersen 1944; grundplan, vestfacade, tværsnit fra øst, restaureringsforslag, 1:50, arkitekt C. Hess-Petersen 1945; nordfacade og længdesnit, restaureringsforslag, 1:50, arkitekt C. Hess-Petersen 1945; grundplan, vestfacade, tværsnit fra øst, restaureringsforslag, 1:50, arkitekt C. Hess-Petersen 1946; grundplan, restaureringsforslag, 1:50, arkitekt C. Hess-Petersen 1948; diverse døre, restaureringsforslag, 1:10, arkitekt C. Hess-Petersen 1949; grundplan, længdesnit, restaureringsforslag, 1:50, arkitekt C. Hess-Petersen 1949; syd- og nordfacader, restaureringsforslag, 1:50, arkitekt C. Hess-Petersen 1949; vestfacade, tværsnit set fra øst, tværsnit i våbenhus set fra nord, glamhuls detaljer, restaureringsforslag, 1:50, arkitekt C. Hess-Petersen 1949.

Litteratur. Annegrethe Løwendahl, *Kollerup Kirke*, Jelling 1996.

Historisk indledning ved Birgitte Bøggild Johannsen og Jakob Kieffer-Olsen, bygningsbeskrivelse ved Jakob Kieffer-Olsen, inventar ved Birgitte Bøggild Johannsen og Kristian Lumholdt (orgler) samt gravminder ved Birgitte Bøggild Johannsen. Engelsk oversættelse ved James Manley. Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet december 2021.

Fig. 65. Tårnet set fra nordnordvest. Foto C. M. Smidt 1915. – *The tower seen from the north-north-west.*

Fig. 66. Tårnets dør i andet stokværk, set fra nord. Foto Inger Marie Helgasmøller Mulvad 2021. – *Door of the tower on second storey, seen from the north.*

¹ *Diplomatarium Danicum*, Kbh. 1938 ff., 2, IX, nr. 95.

² Om dateringen se s. 2533.

³ Erich Pontoppidan og Hans de Hoffman, *Den danske Atlas*, I-VII, Kbh. 1763–81, V, 1769, 991. J. Heltoft, »Tørrild Herred. En Herredsbeskrivelse og dens Forfatter«, *Vejle Amts Årbøger* 1925, 18.

⁴ *Heltoft* 1925 (jf. note 3), 18; *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg. Kbh. 1979–84, 11, 1982, 620.

⁵ RAK. *Danske Kancelli*. 233 – B 184d. Seks års kirke-regnskaber 1614–20.

⁶ Der er ingen oplysninger om et kongeligt frasal. Kirken var imidlertid næppe kongelig 1699, da generalmajor Hermann Friedrich von Boyneburg genant von Holstein (ejer af Brandbjerg, Kollerup Sogns anden hovedgård) købte nabokirkerne i Jelling (se s. 3005) og Vindelev (se s. 2241), men ikke Kollerup. If. herredsbeskrivelsen fra 1767 havde kirken »fra mange Tider« hørt til Skovgård, se *Heltoft* 1925 (jf. note 3), 18. Om Skovgård generelt, jf. Hans H. Fussing: »Skovgaards drift i Christian Rantzaus ejertid 1635–1663«, *Jyske Samlinger* V, 2, 1935, 1–28; Sigurd Kristensen, »Spredte Træk fra Skovgaard omkring Midten af det

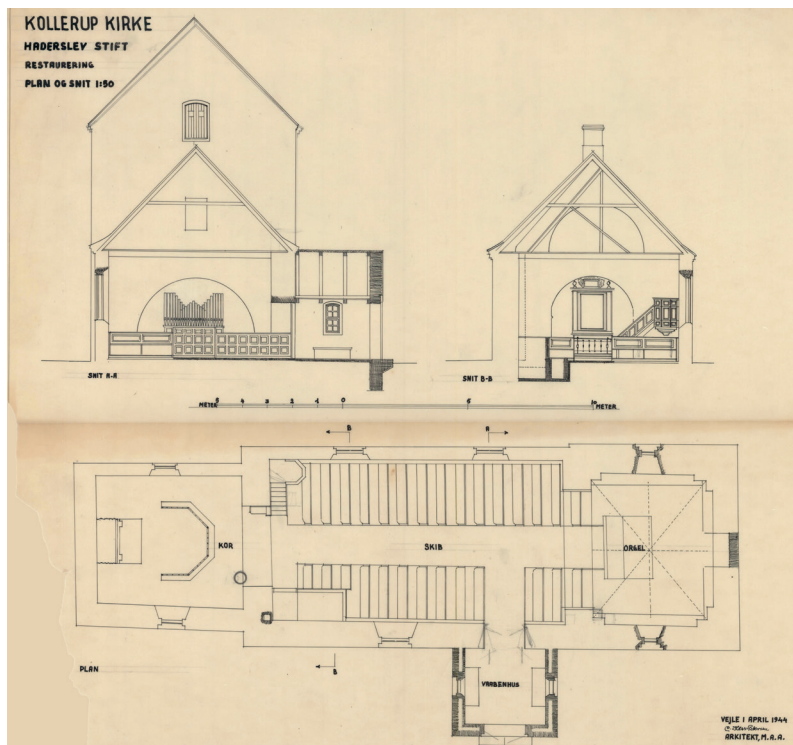

Fig. 67a. Restaureringsprojekt. 1:300. Tværnsnit set mod vest og øst samt plan. Målt og tegnet af Carl Hess-Petersen 1944. – Restoration project by Carl Hess-Petersen, 1944. Cross-sections of nave looking west and east and plan.

syttende Aarhundrede», *Vejle Amts Årbøger* 1956, 108–35.

⁷ RAK. *Rentekammeret, Danske Afdeling*, Århus og Ribe Stifters Renteskriverkontor 1680–1760. Kongelige Resolutioner og reskripter (Rtk. 2245.5). Skiftet fra privat til kongeligt eje fremgår i øvrigt ikke af omtalen af kirker og skoler under Løvenholm frem til 1747, jf. RAV. *Godsarkiver*. Løvenholm Gods: C 0271. Udskrivningsvæsen 1674–1742 (53).

⁸ RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 71. Tørrild Herred. Korrespondance 1605–1772.

⁹ *Heltoft* 1925 (jf. note 3), 18.

¹⁰ RAK. *Danske Kancelli*: A29. Efterretninger om ejere af kirker og kirketiender 1726–97.

¹¹ *Ribe bispearkiv* (C4): 62. Nørvang Herred. Uregistreret korrespondance 1780–94. RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 708. Kirke- og præstegårdssyn 1807–10.

¹² RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 765. Årlige indberetninger 1820–24.

¹³ RAV. *Nørvang-Tørrild Hrds. Provsti*: C 38.3 Synsprotokol 1854–90.

¹⁴ *Kirkens Arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–.

¹⁵ RAK. *Danske Kancelli*. 233 – B 184d. Seks års kirke-regnskaber 1614–20. Den ene toft lå nord op til kirken,

den anden kaldtes Oluf Iversens toft, den tredje lå ud ad Andkær Siig, og jordstykket løb tvært over Andkær og så langt mod syd, som de enemærkeskifter tiltog.

¹⁶ *Heltoft* 1925 (jf. note 3), 25.

¹⁷ *Danske Kancelliregistranter 1535–50*. Kbh. 1881–82, 260f. (27. jan. 1543). Mageskiftet gjaldt for den daværende sognepræst, hr. Knud (Bertelsen) og hans efterfølgere i embedet, fraregnet en skovlod.

¹⁸ *Løwendahl* 1996, 2. Rantzau (1614–63) var gift med Dorothea Rantzau, datter af Detlev Rantzau til Panker, mens Billes (1590–1643) hustru var Kirsten Albertsdatter Skeel, datter af Albert Hermansen Skeel til Jungetgård. Striden løstes dog salomonisk ved, at ingen af de to herefter nævntes i bønner.

¹⁹ RAV. *Godsarkiver*. Løvenholm Gods: C 0271. Drift og forvaltning af Skovgård 1634–66.

²⁰ Henrik Pedersen, *De danske Landbrug*, Kbh. 1928, 129–30.

²¹ <http://www.statistikbanken.dk/KM5>, set 25. november 2020.

²² *Danske Kancelliregistranter 1535–50*. Kbh. 1881–82, 260–61.

²³ Nils Engberg og Jakob Kieffer-Olsen, »Kirkegårdens grøft«, *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1992, 168–77.

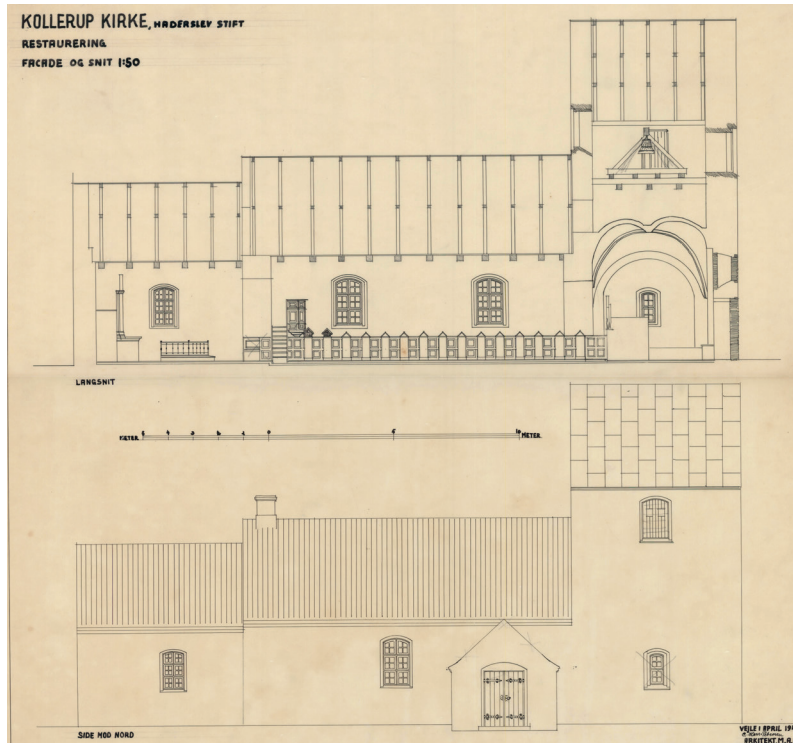

Fig. 67b. Restaureringsprojekt. 1:300. Længdesnit set mod syd og opstalt af nordfacade. Målt og tegnet af Carl Hess-Petersen 1944. – Restoration project by Carl Hess-Petersen, 1944. Longitudinal section looking south and elevation of north facade.

Eneste daterbare fund fra grøften var tagtegl fra opfyldningen, se NM. Indb. ved Esben Klinker Hansen, Vejle-Museerne, VKH 7810, 2018.

²⁴ RAV. Bjerre Hrd.s provsti: C 35 A Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803–18. I diget lige inden for og øst for porten står en sten med årstallet »1842«.

²⁵ RAV. Nørvang-Tørrild Hrd.s. Provsti: C 38.3 Synsprotokol 1854–90. *Kirkens arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–.

²⁶ *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*. Kollerup Kirke. Porten måler 2,41 m mellem pillerne.

²⁷ *Kirkens Arkiv*. Forhandlingsprotokol 1930–74.

²⁸ *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*. Kollerup Kirke.

²⁹ *Kirkens Arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–. *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*. Kollerup Kirke.

³⁰ I nord er korets højde til gesimsen 3,70 m og skibets 3,85 m, i syd henholdsvis 3,92 m og 4,04 m.

³¹ Af kirkens beskrivelse 1862 fremgår det, at der er kamp i murene, og granit er også iagttaget af Nationalmuseet 2005, se *Kirkens Arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999– og *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*. Kollerup Kirke.

³² Et vindue i korets østside er omtalt 1859 (se ndf.), jf. RAV. Nørvang-Tørrild Hrd.s. Provsti: C 38.3 Synsprotokol 1854–90.

³³ I forbindelse med bygningen af det eksisterende våbenhus konstateredes, at dørens højde sandsynligvis ikke havde været over 195 cm med en bredde på 125 cm. *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*. Kollerup Kirke.

³⁴ Tårnets højde til gesimsen i nord er 8,93 m.

³⁵ Arkaden afløste en rundbuet forgænger, jf. fig. 67a, der ikke har været den oprindelige.

³⁶ 1767 blev det betegnet som »et Tårn, som vel er kuns lav, men igien des bredere.« Se *Heltoft* 1925 (jf. note 3), 18.

³⁷ 1862 oplystes det, at der i ældre tid havde været et begravelseskapel i tårnrummet, se *Kirkens Arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–. 1890 kunne en gammel mand huske, at kister tilhørende familien von Brockdorff var blevet flyttet ud på kirkegården, se NM. Indb. ved A. Lassen 1890.

³⁸ Skille-muren er omtalt 1862, se *Kirkens arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–.

³⁹ RAV. Ribe bispearkiv (C4): 711. Kirke- og præstegårdssyn 1826–32.

⁴⁰ Omtalt 1862. *Kirkens arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–.

⁴¹ RAV. *Pastoratsarkiver*: CP 0456. Kollerup Kirke, Tørrild Hrd. Liber daticus.

⁴² *Kirkens Arkiv*. Kirkeprotokol 1862-1969, 1999-. Det er muligvis ved den lejlighed, at det østre glamhul rykkes godt en meter op, hvor det var 1915 jf. fig. 4. 1902 noteredes en udgift til reparation af kælderlemmen i tårnet, hvilket kunne tyde på, at der har været en krypt her, men ingen andre oplysninger antyder dette. Der kunne være tale om en lem andet steds i tårnet. *Kirkens Arkiv*. Forhandlingsprotokol 1930-74.

⁴³ *Kirkens Arkiv*. Forhandlingsprotokol 1930-74. *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*. Kollerup Kirke. Ifølge skrivelse fra arkitekt Hess-Petersen 1945 havde tårnet kun ét lyd hul – mod vest. Det må være en fejl, da kirken 1944 noterede, at der var to – mod øst og vest, se *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv* og *Kirkens Arkiv*. Forhandlingsprotokol 1930-74.

⁴⁴ RAV. *Pastoratsarkiver*. CP 0456. Kollerup Kirke, Tørrild Hrd. Liber daticus. Löwendahl 1996, 5.

⁴⁵ RAV. Synsprotokol for kirker og skoler i Skanderborg, Dronningborg og Kolding rytterdistrikter 1724-36. X 156-4.

⁴⁶ RAV. *Bjerre Hrd.s provsti*: C 35 A Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803-18.

⁴⁷ *Den danske Atlas* (jf. note 3), 991-92.

⁴⁸ *Ribe bispearkiv* (C4): 73. Tørrild Herred. Korrespondance 1780-1812. Löwendahl 1996, 7-8.

Fig. 68. Døbefont, romansk (s. 3238). Tegning i pen med lavering af J. Kornerup 1861. – *Font, Romanesque*.

⁴⁹ RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 706. Kirke- og præstegårdssyn 1803-05. RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 708. Kirke- og præstegårdssyn 1807-10. RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 710. Kirke- og præstegårdssyn 1816-25.

⁵⁰ *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*. Kollerup Kirke. NM. Korrespondance.

⁵¹ Löwendahl 1996, 3. *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*. Kollerup Kirke.

⁵² NM. Korrespondance.

⁵³ Löwendahl 1996, 3.

⁵⁴ RAV. *Bjerre Hrd.s provsti*: C 35 A Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803-18. RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 711. Kirke- og præstegårdssyn 1826-32.

⁵⁵ *Kirkens Arkiv*. Kirkeprotokol 1862-1969, 1999-. RAV. *Norvang-Tørrild Hrds. Provsti*: C 38.3 Synsprotokol 1854-90.

⁵⁶ *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*. Kollerup Kirke. Löwendahl 1996, 3.

⁵⁷ Der er syv spærfag over koret, tolv over skibet samt et lille ekstra hjælpespær i vest, seks over tårnet og seks over våbenhuset. Angående tagværkstyper se Per Kristian Madsen, »Middelalderlige kirketagværker i Sydvest- og Sønderjylland – eksempler på alder og typer«, *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 2003, 2007, 40-41.

⁵⁸ RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 706. Kirke- og præstegårdssyn 1803-05. RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 708. Kirke- og præstegårdssyn 1807-10.

⁵⁹ RAV. *Norvang-Tørrild Hrds. Provsti*: C 38.3 Synsprotokol 1854-90. RAV. *Pastoratsarkiver*. CP 0456. Kollerup Kirke, Tørrild Hrd. Liber daticus.

⁶⁰ *Kirkens Arkiv*. Kirkeprotokol 1862-1969, 1999-. Beslutningen om istandsættelsen af kakkellovnen blev taget til synet 24. juni 1914, men den skulle først finde sted efter andre reparationer. En udgift på 34,95 kr. til C. M. Hess (jernstøberi i Vejle) blev bogført 24. februar 1915.

⁶¹ *Heltoft* 1925 (jf. note 3), 19.

⁶² *Den danske Atlas* (jf. note 3), 992.

⁶³ *Ribe bispearkiv* (C4): 73. Tørrild Herred. Korrespondance 1780-1812.

⁶⁴ RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 704-11. Kirke- og præstegårdssyn 1793-1832. RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 759. Årlige indberetninger 1805-06. 764-65. Årlige indberetninger 1816-25.

⁶⁵ Löwendahl 1996, 4.

⁶⁶ RAV. *Ribe bispearkiv* (C4): 704-11. Kirke- og præstegårdssyn 1793-1832.

⁶⁷ NM. Indb. ved C. M. Smidt 1915 og Niels J. Termansen 1952.

⁶⁸ Jf. også *Die Kunstdenkmäler des Kreises Südtondern*, Berlin 1939, 48.

⁶⁹ Ud over Darum og Havetoft (dog med Fremstillingen i templet i stedet for Besøgelsen) skal bl.a. nævnes altertavlerne i Horbelev (*DK Maribo* 1438) og Fodsløtte (Langlands Sønder Hrd., Svendborg Amt). Endvidere

Mariaaltertavlen i Aventoft, Slesvig-Holsten, ligeledes med Fremstillingen i templet i stedet for Besøgelsen, jf. Michael Kopischke, *Spätgotische Schnitzaltäre an der Westküste Schleswig-Holstein*, Kiel 1982, 316–20. Altertavlen i Skærup (Holmans Hrd.) kombinerer dog Bebudelsen og Kongernes tilbedelse med to scener fra Lidelseshistorien, Tilfangetagelsen og Korsbæringen.

⁷⁰ Francis Beckett, *Danmarks Kunst II*, Kbh. 1926, 242.

⁷¹ Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altertavler 2*, Odense 2010, 538.

⁷² Uldall 1890.

⁷³ NM. Indb. ved Karin Vestergaard Kristiansen 2005.

⁷⁴ *Abildgaard IV 1772–73*, 25.

⁷⁵ Jf. *Kirkens arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–. Uldall 1890.

⁷⁶ *Ribe bispearkiv (C4)*: 764–65. Årlige indberetninger 1816–25.

⁷⁷ Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølv smedemærker for 1870, II*, Kbh. 1982, nr. 6437.

⁷⁸ Bøje 1982 (jf. note 77), nr. 6409.

⁷⁹ Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølv smedemærker for 1870, I*, Kbh. 1979, nr. 1432.

⁸⁰ Løwendahl 1996, 5.

⁸¹ M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941 (2003), 173, 176–78.

⁸² *Mackeprang 1941 (2003)* (jf. note 81), 178. Forfatteren betoner samtidig, at eksistensen af kongsgård (eller en bisperesidens) i nærheden af de respektive kirker kan have spillet en rolle for mesterens færden inden for et større område.

⁸³ Indb. i NM. *Antikvarisk-topografisk ark.*

⁸⁴ If. Smidts indberetning (note 83) målte faget 119×62 cm ligesom det forsvundne fag.

⁸⁵ Jf. prædikestolen (dog af sandsten) fra o. 1577–78 i Svindinge Kirke (Svendborg Amt).

⁸⁶ RAV. *Ribe bispearkiv (C4)*: 704–11. Kirke- og præstegårdssyn 1793–1832. RAV. *Ribe bispearkiv (C4)*: 759. Årlige indberetninger 1805–06. 764–65. Årlige indberetninger 1816–25.

⁸⁷ Heltoft 1925 (jf. note 3), 19; *Den danske Atlas* (jf. note 3), 992.

⁸⁸ RAV. *Nørvang-Tørrild Hrds. Provsti*: C 38.3 Synsprotokol 1854–90, nævnt 1862. *Kirkens Arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999– nævner nedrivningsåret som 1863.

⁸⁹ Den Danske Orgelregistrant.

⁹⁰ *Kristensen 1956* (jf. note 6), 135.

⁹¹ Løwendahl 1996, 6.

⁹² *Vejle Amts Folkeblad*, udateret artikel (o. 14. oktober 1951). I *Lokalhistorisk Arkiv i Jelling*.

⁹³ Jf. F. Uldall, *Danmarks middelalderlige Kirkeklokker*, Kbh. 1906, 23f.

⁹⁴ RAV. *Ribe bispeark.* Årlige indberetninger 1815–25 (C 4.764–65)

⁹⁵ Heltoft 1925 (jf. note 3), 20f.; *Den danske Atlas* (jf. note 3), 992.

⁹⁶ Heltoft 1925 (jf. note 3), 19f.; *Kirkens Arkiv*. Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–.

⁹⁷ Heltoft 1925 (jf. note 3), 19; *Den danske Atlas* (jf. note 3), 992.

⁹⁸ RAV. *Nørvang-Tørrild Hrds. Provsti*: C 38.3 Synsprotokol 1854–90. *Kirkens ark.* Kirkeprotokol 1862–1969, 1999–.

⁹⁹ NM. Indb. ved A. Lassen 1890.

¹⁰⁰ Einar Dyggve, »Jellingkongernes Mindesmærker«, i *Jelling. Det gamle Kongesæde. Vejle Amts Historiske Samfunds Festskrift 1905 - 6. januar - 1955*, Kbh. 1955, 146, fig. 17.

Fig. 69. Bauta (kirkegårdsmonument nr. 2), 1861, over sognepræst Johan Henrik Henriksen og hustru Ida Charlotte Schmeisser (s. 3256). Foto Arnold Mikelsen 2022. – Single-stone monument no. 2, 1861, of the pastor Johan Henrik Henriksen and his wife, Ida Charlotte Schmeisser.

KOLLERUP CHURCH

Building. The church is a Romanesque building of travertine without footing consisting of chancel and nave supplemented with a tower from the Late Middle Ages and a porch from 1950–51. No original windows are in use, but two can be seen in the north facade of the nave. The location of the original south door is revealed by a doorstep, while the north door has been expanded.

The east gable of the chancel was rebuilt in the Late Middle Ages and stands with a fine recess-decorated gable. The tower room has a fine eight-ribbed vault and an original exit route in the north on the second floor. At the beginning of the 1600s there was a porch, which was demolished in 1870, when access to the church was established during a renewal through a western door in the tower. During the same refurbishing the south walls of the chancel and nave were taken down and rebuilt 50 cm wide in small bricks, and in 1950–51 these walls were made 20 cm wider.

Furnishings. The oldest item of furnishing is the Romanesque font, which has been attributed to the so-called Egvad Master, active in both eastern and western Jutland. From the Late Middle Ages – that is c. 1520 – come a figure of the Virgin and four smaller reliefs with scenes from the infancy of Christ. These presumably were part of a Marian altarpiece that possibly originally was placed on a †side altar, but until the second half of the 1700s was situated on the High Altar. After storage in among other places the church loft, in 1951 the figures were put in a new altar cabinet designed by Niels J. Termansen.

From the 1600s and 1700s only a few objects are preserved. The church's ★(†)pulpit was donated in 1636 by Palle Rodsteen, from 1639 owner of Brandbjerg, a local manor house, and his wife, Ingeborg Skeel. Of this pulpit, which was replaced in 1870 by the present one, fragments of an unusual box-shaped structure decorated with herms and the figure of a Virtue are preserved in Vejle-Museerne. The altar candlesticks are from c. 1650, while the chalice with older parts from 1663 was

donated by the parson of the church, Severin Christian Svenstrup. From the radical refurbishing of the interior of the building, done at the initiative of Jørgen von Brockdorff of Brandbjerg, come among other things a memorial tablet (1788) as well as door panel no. 2 from von Brockdorff's †sepulchral chapel in the tower. However, most of the furnishings come from the 1800s and 1900s. Especially worth mentioning among these are: an (†)altar painting, 1883, done by Nanna Christiane Boisen Jensen as a copy of Carl Bloch's painting from 1873 of Christ Blessing the Little Child; a bell (1909), recast from the destroyed medieval bell of c. 1275–1300, a work by the bell founder Hermanus (the Elder); a plaster sculpture showing the lesson of the Widow's Mite, by Elias Ølsgaard (1912, donated to the church in 1951); the organ, built by Marcussen & Søn (1953); a crucifix (no. 2), made in 1957 by Grethe Bagge, and a church ship (1985). The colour scheme of the church was established in 2009 in connection with the most recent restoration.

Sepulchral monuments. Of older sepulchral monuments in the church, a slab is preserved from c. 1575 commemorating Inge Knuds, widow of the parson Knud Bertelsen. Furthermore, in the tower three log graves have been set up which were formerly in the churchyard, commemorating the following: Kirsten Pedersdatter (no. 1, c. 1844), Enger Pedersen (no. 2, c. 1848) and Jens Andersen (no. 3, c. 1857). In the southern side of the churchyard there is a shared monument with three identical sandstone and white marble tombstones for Jørgen von Brockdorff (†1805) and his two wives, Elisabeth Christine von Brockdorff (†1774) and Gertrud Magdalene von Brockdorff (†1812). The family's †sepulchral chapel in the tower was closed down before 1855. A number of coffins from it were later deposited in the churchyard; a coffin crucifix hung by the pulpit may come from one of these. A single-stone monument for Johan Henrik Henriksen († 1860) and his wife was 1861 made with the use of a stone from the South Mound at Jelling.